

De School van Lukaku nader bekeken

Hoe jongeren van etnische
minderheden een multicultureel
televisieprogramma percipiëren

**Eindverhandeling tot master in de
Journalistiek (Radio & Televisie)**

Promotor: Prof. Dr. Ine Van Linthout

Organisatie: Forum van Etnisch-Culturele
Minderheden

Academiejaar: 2010-2011

Tessa Vogelaar

WETENSCHAPSwinkel
Brussel

Tessa Vogelaar

Erasmushogeschool – Universitaire Associatie Brussel

Departement Toegepaste Taalkunde

Master Journalistiek – radio en televisie

Prof. Dr. Ine Van linthout

De school van Lukaku nader bekeken

Hoe jongeren van etnische minderheden een multicultureel
televisieprogramma percipiëren

“Masterproef ingediend voor het behalen van de graad van Master in de
Journalistiek”

2010-2011

Abstract

In dit onderzoek staat de vraag centraal hoe jongeren van etnische minderheden het televisieprogramma *De school van Lukaku* percipiëren. In het kwalitatieve deel van het onderzoek werd in focusgroepen gevraagd naar de mening over het programma na het zien van een aflevering. In het bijzonder werden deelnemers bevraagd over hun identificatie met de hoofdpersonen en de beeldvorming van allochtone jongeren en de multiculturele samenleving in het programma en in de overige media. Naast de mening over het programma, werden in het kwantitatieve deel van het onderzoek nog andere variabelen gemeten die inzicht konden bieden in de totstandkoming van de perceptie. De enquête die bij 85 scholieren van Nederlandstalige, secundaire scholen in Brussel werd afgenomen, mat onder andere het televisiekijkgedrag, de culturele oriëntatie en de mening over allochtonen in de overige media en de multiculturele samenleving. De resultaten uit ons onderzoek zijn geanalyseerd aan de hand van de literatuur en er zijn suggesties voor vervolgonderzoek op het gebied van mediaperceptie gevormd.

Persbericht

Allochtone leerling herkent zich nauwelijks in School van Lukaku

Het Woestijnvisprogramma *De school van Lukaku* mag dan goede recensies hebben gekregen, allochtone leerlingen denken er anders over. Dit blijkt uit onderzoek bij leerlingen van Nederlandstalig secundair onderwijs in Brussel, uitgevoerd door Tessa Vogelaar.

Vogelaar, master studente journalistiek aan de Erasmushogeschool Brussel, organiseerde discussiegroepen nadat leerlingen van etnische minderheden een aflevering van het programma bekeken hadden. Hier gaven zij aan zich niet sterk te kunnen identificeren met Lukaku en zijn klasgenoten. De culturele verschillen zagen zij voortdurend benadrukt, terwijl dit onder de leerlingen niet sterk leeft. 'Ik sta niet elke dag op met het idee dat ik allochtoon ben', aldus een 5^e jaars leerling.

Ook nam Vogelaar een enquête af over het programma. Daaruit bleek dat slechts een enkele leerling het programma had gezien. Degenen die wel een aflevering zagen, vonden dat de allochtone leerlingen best nóg positiever in beeld gebracht konden worden om een uitzondering te vormen in medialand. Want uit het onderzoek bleek ook dat allochtone leerlingen zichzelf in de overige media nog altijd negatief terugzien.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de auteur:

GSM: 0031-628266301

E-mail: tessavogelaar@gmail.com

Inhoudsopgave

1.	Voorwoord.....	5
2.	Inleiding	6
2.1	<i>De school van Lukaku</i>	6
2.2	De perceptie van jongeren van etnische minderheden	7
3.	Theoretisch kader	9
3.1	Massamedia.....	9
3.2	Definitie etnische minderheden	10
3.3	Etnische minderheden in België	12
3.4	Media en etnische minderheden	13
3.5	Mediagebruik door etnische minderheden.....	13
3.6	Beeldvorming etnische minderheden in de media	15
3.7	Perceptieonderzoek over etnische minderheden in de media	17
3.8	Etnische minderheden als mediaproductent	18
4.	Methode	19
4.1	Kwalitatief en kwantitatief onderzoek	19
4.2	Respondenten en deelnemers	21
4.3	Focusgroepen	21
4.4	Enquête	23
5.	Resultaten.....	25
5.1	Resultaten kwalitatief onderzoek.....	25
5.2	Resultaten kwantitatief onderzoek	30
5.3	Sociaal demografische kenmerken.....	31
5.4	Televisiekijkgedrag	34
5.5	<i>De school van Lukaku</i>	35
5.6	Multiculturele samenleving.....	37
5.7	Culturele oriëntatie	37
5.8	Perceptie allochtonen in de media.....	40
5.9	Kijkers en niet-kijkers van <i>De school van Lukaku</i> nader onderzocht	40
6.	Conclusie en discussie	46
7.	Literatuurlijst	52
7.1	Secundaire bronnen	52
7.2	Niet-wetenschappelijke bronnen	54
8.	Bijlagen	56

1. Voorwoord

Op deze plek wil ik de mogelijkheid benutten om een aantal mensen te bedanken. Ten eerste Sonja Schepens wiens leerlingen, lessen en lokaal ik heb mogen lenen op het moment dat ik er het meest om verlegen zat. Verder wil ik mijn promotor Ine Van linthout bedanken voor haar suggesties en feedback tijdens het schrijven van mijn thesis. Ook wil ik de Wetenschapswinkel bedanken voor de mogelijkheid tot het lenen van materiaal en Jozefien de Morrée voor haar eindredactie.

Bijzondere dank gaat uit naar Katleen de Ridder van het Minderhedenforum voor het uitlenen van materiaal, haar werk als tweede moderator en bovenal haar immer positieve feedback. Tot slot wil ik mijn vader en moeder bedanken voor hun steun in elk mogelijk opzicht. Bedankt!

2. Inleiding

Op 19 november 2010 bericht De Standaard dat de Vlaamse radio- en televisieomroeporganisatie (VRT) zichzelf 'quota' oplegt wat betreft de aanwezigheid van vrouwen en allochtonen op het televisiescherm. De VRT nuanceert het artikel op haar website: van quota is (nog) geen sprake, er wordt gesproken over 'streefcijfers'. Daarnaast zou het niet slechts gaan over vrouwen en allochtonen, maar om een 'breed diversiteitsbeleid'.

De VRT is al langere tijd bezig met zo een diversiteitsbeleid. Onder leiding van baas Tony Mary (2000-2006), werd er in 2003 een Charter Diversiteit uitgebracht. De VRT wilde naar eigen zeggen "een afspiegeling zijn van de diversiteit in de Vlaamse samenleving, zowel in de programma's als in haar personeelsbestand" (De Ridder, 2010, p. 64). De omroeporganisatie zegt verder zich "bewust te zijn van haar voorbeeldfunctie en bruggen te willen slaan tussen individuen, groepen en gemeenschappen, om zo een bijdrage te kunnen leveren tot een harmonische, pluralistische en verdraagzame maatschappij waarin eenieder zich thuis kan voelen" (De Ridder, 2010, p. 65). Om dit doel te bereiken laat de VRT sinds 2003 elke twee jaar een studie uitvoeren naar diversiteit op het scherm, waarbij behalve naar geslacht en 'kleur' ook gekeken wordt naar bijvoorbeeld leeftijd en handicap. Op basis van de meest recente studie (Monitor Diversiteit 2009), besloot de VRT streefcijfers op te stellen. De exacte cijfers zijn op de website van de VRT

(<http://www.vrt.be/nieuws/2010/11/streefcijfers-voor-diversiteit>) niet terug te vinden. Hier valt enkel te lezen dat de omroep de komende maanden concreet toewerkt naar de streefcijfers in de eigen programma's op de netten Eén, Canvas en Ketnet. Opvallend is ook dat als voorbeeld voor dit streven een programma op Eén met veel kleur wordt genoemd: *De school van Lukaku*.

2.1 De school van Lukaku

Op 30 augustus 2010 zendt Eén de eerste aflevering uit van deze tiendelige documentairereeks gemaakt door Woestijnvis. In de serie wordt een schooljaar lang het doen en laten van een klas van een Nederlandstalige, multiculturele school in Brussel gevolgd. Elke aflevering heeft een ander thema dat besproken wordt door de leerlingen. De thema's zijn: in Brussel, geloof, discipline, familie, liefde, onveiligheid, vrije tijd, geld, de

toekomst en het jaar van Lukaku. Het programma filmt de leerlingen in de klas, op straat of thuis voor hun webcam terwijl ze openlijk over deze thema's praten. Het programma dankt zijn naam aan het 17-jarige voetbaltalent van Congolese afkomst Romelu Lukaku, die ook naar deze school gaat.

2.2 De perceptie van jongeren van etnische minderheden

De eerste aflevering lokt ongeveer een half miljoen kijkers en ook de eerste recensies zijn positief (<http://knackfocus.rnews.be/nl/entertainment/tv/testbeeld/recensie-de-school-van-Lukaku/article-1194809082854.htm> en

http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20100830_118). Daarnaast wint het programma de televisieprijs 'de Ha van Humo' in 2010. Het lijkt het er dan ook op dat het programma positief ontvangen is.

Maar wat vinden bijvoorbeeld allochtone jongeren van *De school van Lukaku*? Het blijft gokken of zij naar het programma keken en wat hun reactie daarop was, mede omdat er bij het meten van kijkcijfers geen rekening gehouden wordt met de etnische afkomst van de kijkers. Het onderzoeken van de perceptie over dit specifieke programma gebeurde nog niet eerder. Een van de redenen om juist dit programma centraal te stellen in ons onderzoek is de doelstelling van de VRT. Zij zond het programma uit en plaatsen het als voorbeeld van een 'gekleurd' programma op de website. De VRT wil een afspiegeling zijn van de Vlaamse samenleving. Om deze reden willen wij onderzoeken wat de jongeren vinden van het programma en het beeld dat het programma schetst van allochtone jongeren in de grote stad.

Om de mening over het programma in de juiste context te kunnen plaatsen, bevragen we de jongeren ook over hun televisiekijkgedrag, hun culturele oriëntatie, hun attitude over beeldvorming van allochtonen in de overige media en hun mening over de multiculturele samenleving. Voor deze variabelen is gekozen op basis van de bestaande literatuur. Reeds onderzocht werd hoe etnische minderheden in Vlaanderen en de rest van de wereld media percipiëren (Fujioka, 2005, Vergeer 2000, Clycq et al., 2005,). Ook de literatuur over de impact van media, mediagebruik van etnische minderheden en het perspectief vanuit de culturele studies ligt ten grondslag aan de keuze voor deze variabelen (d'Haenens en Saeys, 1996, De Sutter en Saeys, 1996 en Bonfadelli et al., 2007). De kern van ons onderzoek wordt samengevat in de volgende hoofd- en deelvragen:

Wat is de perceptie van jongeren van etnische minderheden over *De school van Lukaku*?

- Kunnen de jongeren van etnische minderheden zich met de personen in de serie identificeren?
- Vinden de jongeren dat de serie een ander beeld vormt van jongeren van etnische minderheden in vergelijking met de overige media?
- Draagt de serie bij tot een positief imago van jongeren van etnische minderheden in het bijzonder, en de multiculturele samenleving in het algemeen?
- Welke rol spelen televisiekijkgedrag, culturele oriëntatie en attitude jegens de multiculturele samenleving in de totstandkoming van de perceptie over het programma en over etnische minderheden in de overige media?

Wat betreft de methodologie moeten we vermelden dat het niet ons doel is om causale verbanden te vinden. De veronderstelling dat een televisieprogramma identiteitsbeleving of iemands mening over de multiculturele samenleving verandert, zou naïef zijn. Evengoed zou het omgekeerde mogelijk zijn: een bestaande attitude kan de perceptie van een programma beïnvloeden. Daarnaast hebben ook factoren van buitenaf invloed op attitudes en percepties. De meningen van vrienden, familie, het contact met 'de ander'; het zijn allemaal mogelijke invloedrijke variabelen. Daarom zullen we in dit onderzoek niet pretenderen een causaal verband te vinden, maar zullen we ons beperken tot het bespreken van (eventuele) samenhang tussen variabelen.

In dit onderzoek hebben we ervoor gekozen de makers van *De school van Lukaku* niet te betrekken. In het kader van ons perceptieonderzoek is het niet van belang in welke mate de doelstellingen van de makers behaald werden. In de volgende paragraaf zal eerst het theoretisch kader geschetst worden, dat de basis vormt voor ons onderzoek.

3. Theoretisch kader

3.1 Massamedia

'Massamedia, televisie in het bijzonder, spelen een sleutelrol in de informatieoverdracht binnen onze moderne samenleving'. Hiermee opent Leen d'Haenens haar artikel in het boek over media en multiculturalisme in Vlaanderen (d'Haenens & Saeys, 1996, p.107). Stuart Hall sluit zich hierbij aan in zijn essay *'The whites of their eyes'* (1995). Hij ziet de media als de belangrijkste producenten van ideologieën van de moderne tijd. Volgens hem worden ideologieën ook op andere plaatsen in de samenleving gecreëerd, maar zijn de media de belangrijkste makers:

Institutions like the media are peculiarly central to the matter since they are, by definition, part of the dominant means of ideological production. What they produce is, precisely, representations of the social world, images, descriptions, explanations and frames for understanding how the world is and why it works as it is said and shown to work (Hall, in Jaworski & Coupland, 2001, p. 398).

Ook Van Dijk (2000, in Cottle, p. 36) benadrukt de macht van de media in onze moderne informatiemaatschappij. Naast elitaire groepen en instituten als politici, bedrijfsmanagers en professoren, hebben volgens hem de media de grootste invloed op de meeste mensen in de maatschappij. Media zijn de belangrijkste bron van kennis, attitudes en ideeën van zowel de elite als de gewone mens. Massamedia informeren en opiniëren, stelt d'Haenens, en daarbij hebben de makers de keuze welke invalshoeken ze kiezen en welke context ze daarbij in beeld brengen. Omdat de media deze keuzes maken, stelt Van Dijk de media verantwoordelijk voor de beelden en boodschappen die zij de wereld insturen.

Hij vindt ook dat dit het geval is bij mediaproducten die gaan over etniciteit. Van Dijk stelt de media verantwoordelijk voor het-al dan niet bewust-creëren van een negatief beeld van etnische minderheden in de samenleving (Van Dijk in Cottle, 2000, p. 36-37). Hall is het hiermee eens, ook hij houdt de media verantwoordelijk voor het beeld dat de samenleving heeft over rassen:

And amongst other kinds of ideological labour, the media construct for us what race is, what meaning the imagery of race carries, and what 'the problem of race' is

understood to be. They help us classify the world in terms of the categories of race (Hall in Jaworski & Coupland, 2001, p.398).

Zoals gezegd vormen de media voor veel mensen de belangrijkste informatiebron op het gebied van maatschappij, politiek en cultuur. Volgens Bonfadelli (Bonfadelli et al., 2007) kunnen de media effecten hebben. Een daarvan is het 'media effecten paradigma'. Hierin staan de socialisatie en sociale integratiefunctie van media centraal. Etnische minderheden kunnen zich door middel van de media een beeld vormen van de geldende sociale normen, waarden en regels van hun gastland. Zo kunnen de media helpen culturele verschillen op te lossen en mensen van verschillende herkomst samen te brengen in een samenleving (Peeters & d'Haenens, 2005). Volgens Peeters en d'Haenens zou gebruik van media uit het 'nieuwe land' door immigranten zorgen voor 'bridging', het integreren in het nieuwe land. Hier tegenover staat het gebruik van media uit het thuisland dat zij 'bonding' noemen en de band met het thuisland zou behouden. De informatie die verworven wordt via de media kan volgens Bonfadelli nog een negatief effect hebben. Het zou segregatie in de hand kunnen werken, omdat het publiek een veelal stereotiep beeld van etnische minderheden voorgeschoteld krijgt door de media.

Vanuit het perspectief van de culturele studies ('cultural studies paradigma'), hebben media dan weer vooral een belangrijke invloed op culturele identiteit. In tegenstelling tot het media effecten paradigma, waar het medium centraal staat, staat in dit perspectief de mediagebruiker centraal. De mediagebruiker zou bewust voor bepaalde media kiezen. Dit perspectief biedt naast de indeling van Peeters en d'Haenens (2005) in 'bridging' of 'bonding', nog een derde optie. Door het combineren van media uit het thuisland met media van het nieuwe land, kan de gebruiker een nieuwe, dualistische identiteit vormen (Bonfadelli et al., 2007).

3.2 Definitie etnische minderheden

Tot nu toe hebben we in dit onderzoek ofwel de term 'allochtonen' of 'etnische minderheden' gehanteerd, maar nog geen uitleg gegeven over de keuze voor deze termen. In bestaand onderzoek worden verschillende benamingen gehanteerd om etnische minderheden te omschrijven, waaronder 'allochtonen', 'minderheden' en in Amerikaans onderzoek 'black people' of 'African Americans' (Fujioka, 2005). Vaak is onduidelijk wie hier precies mee bedoeld worden. Onderzoek in Vlaanderen richt zich grotendeels alleen op

Turken en Marokkanen, omdat zij tezamen de grootste etnische minderheid vormen in Vlaanderen (Clycq et al., 2005). In Van Dale wordt het begrip 'allochtoon' ruim gedefinieerd als "iemand van elders afkomstig." Wel wordt gepreciseerd dat volgens het CBS [Centraal Bureau voor de Statistiek, red.] een allochtoon iemand is "van wie minimaal één van de ouders in het buitenland geboren is." Het Kruispunt Migratie-Integratie (voormalig Vlaams Minderheden Centrum), geeft aan dat ook de criteria huidskleur, geloof, nationaliteit of taal kunnen worden meegenomen in het begrip allochtoon. Net omdat deze definitie niet sluitend is, adviseert het dat degene die het woord 'allochtoon' gebruikt, aangeeft wat hij er mee bedoelt. Het Centrum voor Gelijke kansen en Diversiteit geeft op zijn website aan dat er geen officiële federale of juridische definitie is van 'etnische minderheid'. Het Centrum geeft wel een definitie van een 'nationale minderheid', zoals de Raad van Europa deze heeft beschreven:

'Een nationale minderheid is een groep personen in een staat die:

- woonachtig zijn op het grondgebied van deze staat en er burgers van zijn
- historische, diepgewortelde en duurzame banden onderhouden met deze staat
- specifieke etnische, culturele, religieuze of linguïstische eigenschappen delen
- voldoende representatief zijn, maar minder talrijk dan de rest van de bevolking van deze staat of regio in deze staat
- alle elementen willen bewaren die hun gemeenschappelijke identiteit uitmaken, namelijk hun cultuur, tradities, religie of taal'

Dat het kiezen van een correcte benaming gevoelig ligt, blijkt uit een fragment uit het programma. Daarin zegt Mohammed, een jongen van Marokkaanse afkomst, dat hij zichzelf niet ziet als allochtoon en dus niet als zodanig benoemd wil worden. Het overgrote deel van de gevolgde personen uit de serie denkt er hetzelfde over. Net als Mohammed zijn ze bijna allemaal in België geboren, maar zijn (of is één van) hun ouders in het buitenland geboren.

In ons onderzoek willen we onder andere nagaan in welke mate de respondenten zich identificeren met de leerlingen uit de serie. Om deze reden hebben wij geprobeerd respondenten te werven met dezelfde leeftijd en culturele afkomst als de leerlingen uit de serie. Wij beperken ons daarbij niet tot landen van herkomst buiten West-Europa, omdat ook jongeren met een Italiaanse of Bosnische achtergrond in de serie aan bod komen. Er is gekozen zo veel mogelijk de term 'etnische minderheid' te hanteren, omdat deze in de

meeste studies over dit onderwerp gebruikt wordt. Tijdens de focusgroepen en in de enquête werd wel de term ‘allochtoon’ gebruikt, omdat dit spreektaal is en voor secundaire scholieren minder uitleg behoeft dan de term ‘etnische minderheid’. Wel erkennen wij de mogelijke beladenheid van de term ‘allochtoon’, ook al kan men zich afvragen of voor iedere andere term niet hetzelfde geldt.

3.3 Etnische minderheden in België

De meest recente cijfers over etnische minderheden in België dateren van 2008. De website van het Kruispunt Migratie-Integratie (voormalig Vlaams Minderhedencentrum) (<http://www.kruispuntmi.be/thema.aspx?id=5513>) geeft aan dat er in 2008 exact 971.448 inwoners van België een andere nationaliteit hadden dan de Belgische. In Vlaanderen woonden in 2008 5,8% vreemdelingen, in Wallonië 9,3% en Brussel voert de lijst aan met 28,1%. De top vijf van vreemde nationaliteiten in België in 2008 wordt weergegeven in tabel 1.

Tabel 1: *Top vijf vreemde nationaliteiten in België in 2008.*

Nationaliteit	Aantal
Italië	169.027
Frankrijk	130.568
Nederland	123.454
Marokko	79.867
Spanje	42.712

Ook toont deze website de top 10 van inwoners in Vlaanderen met buitenlandse nationaliteiten in 2008. Dit is zichtbaar in tabel 2. Opvallend is dat het absolute aantal Marokkanen en Turken ten opzichte van 2000 sterk is afgenomen. Dit wordt verklaard door de versoepeling in de nationaliteitswetgeving, waardoor veel Turken en Marokkanen de Belgische nationaliteit aannamen in 2000 en 2001.

De meest recente cijfers van de *Algemene Directie Cijfers en Statistiek en Economische Informatie in België (ADSEI)* over het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dateren van 2005. Deze gegevens tonen aan dat de top 3 van vreemde nationaliteiten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestaat uit mensen afkomstig uit Marokko, Frankrijk en Italië. In 2005 woonden er in dit gewest in totaal 1.006.749 mensen. Daarvan hadden 265.211 mensen een vreemde nationaliteit, wat overeenkomt met 26,3% van het totale aantal inwoners. Ten slotte is het

voor ons onderzoek interessant te weten hoeveel jongeren met een vreemde nationaliteit er in de stad Brussel wonen. In 2005 waren dit er 11.820 in de leeftijdscategorie van 15-19 jaar. Dit is 1,2% van het totale aantal inwoners (website ADSEI, www.statbel.fgov.be).

Tabel 2: *De top tien van buitenlandse nationaliteiten in Vlaanderen in 2008.*

Nationaliteit	Aantal 2008	Aantal 2000
Nederland	108.661	74.421
Marokko	26.594	42.266
Italië	22.572	24.547
Turkije	19.161	34.667
Frankrijk	18.959	16.928
Duitsland	12.250	11.403
Verenigd Koninkrijk	11.898	12.725
Polen	11.531	2.493
Spanje	10.446	10.211
Portugal	7.549	5.072

3.4 Media en etnische minderheden

Etnische minderheden en de media zijn al geruime tijd subject van wetenschappelijk onderzoek. Sinds de jaren zestig onderzoeken wetenschappers uit allerlei disciplines het onderwerp. Daarbij zijn grofweg vier perspectieven te onderscheiden. Het eerste is het perspectief dat zich richt op het mediagebruik van etnische minderheden. Het tweede perspectief richt zich op de media-inhoud: het bekijkt hoe etnische minderheden worden weergegeven in de media. Het derde perspectief onderzoekt hoe etnische minderheden in de media gepercipieerd worden door het publiek. Hierbij kunnen onderzoek naar de autochtone meerderheid en de etnische minderheid onderscheiden worden. Ten slotte wordt er gekeken naar de rol van etnische minderheden als producenten van media. In de volgende paragrafen zullen we dieper ingaan op de bestaande literatuur vanuit de verschillende perspectieven.

3.5 Mediagebruik door etnische minderheden

Wanneer we het mediagebruik van etnische minderheden willen onderzoeken, is het ten eerste van belang het aanbod van etnische media in België te bekijken. In de grote steden zijn Turkse en Marokkaanse kranten en magazines verkrijgbaar. Op het gebied van Belgische media is het aanbod van etnische programma's op radio en televisie beperkt. Dit tekort

wordt opgevuld door de globale etnische media. Inmiddels zijn veel Turkse en Arabische televisiezenders te ontvangen op de kabel en door middel van satellietshotels (Sinardet & Mortelmans, 2006, p. 429).

Lange tijd werd gedacht dat etnische minderheden in hun gastland uitsluitend kijken en luisteren naar de etnische media uit hun thuisland en daarmee vast komen te zitten in hun eigen 'media getto'. Al gauw bleek dit onjuist. Wanneer minderheden georiënteerd zijn op media vanuit het thuisland, worden deze als complementair gezien aan de media die ze gebruiken in het gastland (Bonfadelli et al., 2007). Zo geeft Bonfadelli in zijn studie een overzicht van de bestaande literatuur op het gebied van mediagebruik in Europa. Een belangrijke bevinding is dat televisie het meest populaire medium is onder etnische minderheden. Er wordt veelal met de hele familie televisie gekeken en vooral entertainment is populair. Radio blijkt weinig beluisterd onder etnische minderheden.

Ook blijken minderheden veel waarde te hechten aan de manier waarop zij afgebeeld worden in de media. Zij kunnen zich doorgaans moeilijk identificeren met wat ze zien, omdat etnische minderheden ofwel afwezig zijn op televisie, ofwel stereotiep afgebeeld worden. De eerste generatie migranten richt zich meer op de kranten en televisie van hun thuisland dan de jongere generatie. De redenen die hiervoor gegeven worden zijn de taal, de herkenbaarheid en de behoefte aan informatie die niet door de media van het gastland bevredigd worden (d'Haenens et al, 2002). Daarentegen blijken jongeren van etnische minderheden weinig te verschillen van autochtone jongeren als het gaat om mediagebruik. Typische patronen van mediagebruik door jongeren zijn meer significant dan culturele verschillen. Ook blijkt dat wanneer de jongere generatie media uit het thuisland gebruikt, zij dit doen om bij te leren over hun land van herkomst en over de taal die men daar spreekt. Het gebruik van de videorecorder en internet werd in enkele studies ook bekeken, maar vanwege de snelheid van de digitalisering in onze huidige samenleving worden deze, vaak verouderde gegevens, hier niet besproken.

Saeys, d'Haenens en Devroe zijn de grote namen wat betreft het onderzoek in Vlaanderen naar mediagebruik van etnische minderheden. Hun conclusies wijken niet veel af van de conclusies uit de Europese onderzoeken zoals geschetst door Bonfadelli. In het Vlaamse onderzoek wordt meestal gewerkt met Nederlandstalige respondenten van Turkse en Marokkaanse herkomst. Verder wordt er veelal onderscheid gemaakt tussen de jongere

generatie (in België geboren) en hun ouders. Ook hier blijkt dat de ouders meer gericht zijn op de media uit het thuisland dan de jongeren. Radio blijkt redelijk populair, twee derde van de allochtone jongeren luistert dagelijks of minstens enkele dagen per week naar de radio. Hun ouders doen dat een stuk minder, wat vooral aan taalproblemen geweten wordt (De Sutter & Saeys, 1996). Televisie blijkt nog populairder. Bijna 90 % van de allochtone jongeren kijkt elke dag, tegenover bijna 65 % van de autochtone jongeren. De Turkse en Marokkaanse jongeren richten zich grotendeels op de Vlaamse televisiezenders, waarbij VTM opvallend populair blijkt (Clycq et al, 2005 en De Sutter & Saeys, 1996, p.79). Als reden voor hun voorkeur voor Vlaamse zenders geven ze aan dat ze op de hoogte willen zijn van wat er gebeurt in hun land, omdat dit de maatschappij is waarin zij leven. Bij de ouders scoren televisiezenders uit het thuisland en ook Franstalige zenders goed, wat wederom samenhangt met het taalniveau.

3.6 Beeldvorming etnische minderheden in de media

Beeldvorming wordt door Servaes en Schakenbos (1998) als volgt omschreven:

Het cultureel bepaalde proces waarbij individuen en/of sociale groepen op basis van 'blootstelling' en/of 'interactie' met 'omgevingsobjecten' de 'werkelijkheid' (omgeving, context), waarbinnen deze objecten zich bevinden, interpreteren en dit 'beeld' vervolgens aan de eigen 'werkelijkheid' toetsen.

Uit onderzoek naar beeldvorming van etnische minderheden in de media, bleek dat deze groep niet op dezelfde manier in beeld werd gebracht als de blanke meerderheidsgroep (Crombez, 1996, p. 8). Opvallend was dat etnische minderheden veel minder en op een stereotiepe manier in beeld kwamen. Crombez beschrijft dat hier in de jaren tachtig verandering in kwam (p. 8). Als reden hiervoor noemt hij economische vooruitgang van minderheidsgroeperingen zoals de zwarte bevolking in Amerika. Hoewel openlijk racisme niet meer plaatsvond en er meer etnische minderheden in de media verschenen, is er nog steeds veel ruimte voor verbetering. Veel zwarte Amerikanen halen nu nog steeds alleen maar het nieuws in items over armoede of slechte sociale omstandigheden. Ook wordt er in de media vaak nog een stereotiep beeld geschetst van de zwarte Amerikaan als rapper of sporter (Crombez, 1996 p. 8-12).

Devroe heeft in haar literatuuronderzoek gekeken naar de weergave van etnische

minderheden in de media in de VS, Groot-Brittannië, Nederland en België. Zij geeft een overzicht van de opvallendste en meest terugkerende bevindingen in de bestaande literatuur. Etnische minderheden zijn ten eerste vaak onder gerepresenteerd, ze komen minder vaak in beeld en worden niet beschouwd als onderdeel van de maatschappij. Ook is er een tegenstelling zichtbaar tussen 'wij' en 'zij'. De blanke nieuwsmaker geeft de etnische minderheden zo (bewust of onbewust) weer als fundamenteel anders. Etnische minderheden komen verder vooral aan bod als het gaat om misdaad of bij andere stereotiepe onderwerpen als migratie, integratie en de multiculturele samenleving. Etnische minderheden komen ook minder aan het woord en als dit wel gebeurt, is het zelden als expert. Ten slotte worden etnische minderheden vaak als een homogene groep voorgesteld en afgebeeld als slachtoffer, of bedreiging. In het boek 'Media en multiculturalisme in Vlaanderen' (d'Haenens & Saeys, 1996) komen in de artikelen van Staes, d'Haenens en Soens dezelfde bevindingen naar voren. Staes onderzocht de beeldvorming van etnische minderheden in de Nederlandstalige dagbladen in België. Een derde van de geselecteerde artikelen met betrekking tot etnische minderheden bleek te gaan over een thema dat verband houdt met criminaliteit. Ook werd in de helft van deze artikelen de nationaliteit of het geboorteland van de actor genoemd. Ten slotte viel in dit onderzoek op dat de etnische minderheid (vaak Turken of Marokkanen) wordt voorgesteld als een homogene, criminele groep. Ook d'Haenens' conclusie wijkt weinig af van die in overige onderzoeken. Zij onderzocht de beeldvorming van multiculturalisme in het Vlaamse televisienieuws op de toenmalige BRTN (nu VRT) en VTM. Daar zag ze dat minderheden vooral als crimineel of slachtoffer neergezet worden. In het onderzoek dat d'Haenens deed samen met Soens, bekeek zij de beeldvorming van multiculturalisme in het aanbod op de publieke omroep. Ook hier concludeert zij dat etnische minderheden vaak als slachtoffer afgebeeld worden (d'Haenens en Soens, 1996, p. 135). Daarnaast ziet zij ook dat op de openbare omroep het 'anders zijn' van de etnische minderheid benadrukt wordt. Wanneer etnische minderheden dan wel in beeld komen, is dit vaak in documentaires over bijvoorbeeld Afrika of het Midden-Oosten. D'Haenens en Soens moeten concluderen dat in primetime op de openbare omroepen etnische minderheden nog te weinig als onderdeel van de Belgische samenleving worden afgebeeld (d'Haenens & Soens, 1996, p. 136-139). Hierbij dient de kanttekening gemaakt te worden dat dit onderzoek dateert uit de jaren negentig en de meest recente jaren niet omvat.

3.7 Perceptieonderzoek over etnische minderheden in de media

Bij onderzoek naar de publieke perceptie van etnische minderheden in de media kan er onderscheid gemaakt worden tussen de perceptie van de etnische minderheid en de etnische meerderheid in een maatschappij. Dit verschil in perceptie werd in de Verenigde Staten door Fujioka (2005) onderzocht. Ten eerste kijken we naar de perceptie van het autochtone publiek. Fujioka constateerde dat zwarte minderheden vaak negatief in beeld komen in de media en dit bij het blanke publiek een algemeen negatieve attitude tegenover zwarte minderheden creëert (Fujioka, 2005). Ook volgens Van Dijk (2002), die onderzoek deed in Nederland, hebben de media de mogelijkheid om de attitude van de blanke meerderheid negatief te beïnvloeden, omdat de blanke meerderheid weinig dagelijkse ervaring heeft met etnische minderheden. Daarnaast heeft de blanke meerderheid weinig alternatieve bronnen om zich over etnische minderheden te informeren en wordt er in de media in termen van 'wij' (de blanke meerderheid) versus 'zij' (de etnische minderheden) gesproken.

In Nederland deed Vergeer (2000) onderzoek naar de perceptie van de meerderheid over de etnische minderheden in de media. Meer specifiek onderzocht hij de invloed van etnische minderheden in entertainment- en nieuwsprogramma's op de ervaren dreiging door het autochtone publiek. Hij concludeerde dat bij het kijken naar de commerciële zenders meer dreiging wordt ervaren door de autochtone kijker. De oorzaak hiervan is tweeledig. De commerciële zenders laten ten eerste meer Amerikaanse drama- en entertainmentprogramma's zien. In deze programma's komen etnische minderheden vaker in beeld vergeleken met Nederlandse programma's. Verder is de rol die etnische minderheden spelen van belang. Zij komen in deze programma's vaak in beeld als daders in de context van agressie en geweld. Het algemene beeld dat hiermee gecreëerd wordt is dat etnische minderheden bedreigend zijn (Vergeer, 2000).

Ook de perceptie door de etnische minderheden zelf is onderzocht. In Vlaanderen werd dit onderzoek vooral uitgevoerd met proefpersonen van Turkse en Marokkaanse afkomst (Clycq et al., 2005, De Aguirre et al., 1996 en De Sutter & Saeys, 1996). De conclusies zijn eenduidig. Veelal geven de respondenten aan dat etnische minderheden te weinig en te stereotiep in beeld komen (Clycq et al., 2005). De minderheden zijn teleurgesteld dat ze steeds

geassocieerd worden met criminaliteit. Daarnaast vinden ze dat ze te vaak als homogene groep worden afgebeeld en er geen diversiteit binnen de groep wordt getoond. Ook geven ze aan dat ze vaak in het nieuws komen bij een negatieve gebeurtenis, of dat hun vreemde nationaliteit alleen vermeld wordt wanneer het nieuws verband houdt met een negatieve gebeurtenis. Van een Belgisch-Marokkaanse sporter werd bijvoorbeeld de Belgische nationaliteit genoemd toen hij een race won, maar zijn Marokkaanse afkomst werd benadrukt toen hij daarna met drugsgebruik in het nieuws kwam (Devroe et al., 2010, p. 244). Ook blijkt uit perceptieonderzoek dat etnische minderheden vaak in verband met religie in beeld komen. Wanneer het dan gaat om aanhangers van de islam, wordt dit vaak geassocieerd met terrorisme (Devroe et al. 2010, p. 243). Ten slotte denken ze dat deze negatieve beeldvorming van hun 'in-group' (de etnische minderheden) de etnisch-culturele verschillen in de samenleving vergroten (Clycq et al, 2005). Jongeren geven aan vooral positievere beeldvorming van hun etnische minderheidsgroep te willen zien in de media. Verder zouden ze minder homogeen in beeld willen komen; ze willen net de diversiteit binnen de groep afgebeeld zien. Zo geven ze aan als onderdeel van de samenleving in beeld te willen komen, zonder hun immigratieachtergrond te negeren of overdreven te benadrukken. Ook vragen ze om een dialoog met de Belgische, autochtone bevolking (De Ridder, 2010). Aan migrantenprogramma's wordt ten slotte vooral waarde gehecht door de oudere generatie minderheden, om contact met het thuisland te behouden (De Aguirre et al., 1996, p. 55.).

3.8 Etnische minderheden als mediaproductent

Tot slot willen we hier kort ingaan op het onderzoek dat verricht is naar etnische minderheden werkzaam in de media. Etnische minderheden blijken in Europa slecht vertegenwoordigd in de verschillende mediafuncties. In Groot-Brittannië is het hoogste percentage bekend; de BBC doet het met 10% medewerkers van etnische minderheden erg goed. In Nederland, Finland en Frankrijk ligt het percentage een stuk lager, tussen de 2% en 3%. Een telling van Devroe in 2003 toonde aan dat etnische minderheden maar 0,9% uitmaakten van de Vlaamse mediafuncties (Devroe, 2007). Een interne bevraging bij de VRT kwam uit op een percentage van tussen de 0,9% en 2,2% etnische minderheden. Dit was voor de VRT de aanleiding om voor 2011 het streefcijfer van minstens 2,5 % personeel van een etnische minderheid op te stellen (De Ridder, 2010).

4. Methode

In dit onderzoek hebben we ervoor gekozen kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethodes te combineren. Hiervoor is gekozen om een zo breed mogelijk inzicht te krijgen in het probleemgebied. Door beide methodes te gebruiken proberen we bovendien de nadelen van slechts een enkele methode te ondervangen en de voordelen te combineren. In het volgende deel gaan we dieper in op de theorie achter kwantitatief en kwalitatief onderzoek.

4.1 Kwalitatief en kwantitatief onderzoek

Lange tijd heeft er een controverse bestaan tussen kwantitatieve en kwalitatieve onderzoekers in de communicatiewetenschappen. De kwantitatieve methode is in de geschiedenis de standaard geweest in dit onderzoek, maar de laatste jaren is de populariteit van kwalitatief onderzoek toegenomen (Baarda et al., 2005). Beide methoden hebben voor- en nadelen en moeten, los van een eventuele principiële voorkeur, gekozen worden op basis van de vraagstelling van een onderzoek. Het belangrijkste verschil tussen de twee is de mate van structuur in de dataverzamelmethode. Kwantitatief onderzoek gebruikt meer gestructureerde dataverzamelmethoden, omdat op basis van de verzamelde informatie statistische bewerkingen toegepast worden. Exacte antwoorden zijn hiervoor een vereiste en daarom worden aan de proefpersonen dezelfde vragen gesteld, wordt hen dezelfde antwoordalternatieven gegeven en worden de antwoorden systematisch geregistreerd. Het doel is om op basis van een relatief kleine steekproef uit de grote populatie, de verkregen data te kunnen generaliseren naar de populatie.

Een vorm van een kwantitatieve onderzoeksmethode is de enquête. De enquête is een goede methode om attitudes, opinies en gedachten van mensen te onderzoeken (Baarda et al., 2007, p. 15-18). Een voordeel van het gebruik van de enquête is om in korte tijd, op een relatief simpele manier, informatie te verkrijgen over een grote groep mensen. Daarnaast kan er over verschillende onderwerpen informatie verzameld worden. Een nadeel is dat de informatie verkregen door middel van enquêtes niet altijd even betrouwbaar is. Met betrouwbaarheid wordt bedoeld hoe onafhankelijk metingen zijn van het toeval. Wanneer je

een aantal keer dezelfde vraag aan een deelnemer zou stellen, zou je willen dat het antwoord altijd hetzelfde zou zijn. Maar antwoorden zijn momentopnames en kunnen daardoor gekleurd zijn, waardoor de betrouwbaarheid afneemt. Daarnaast kunnen de antwoorden in enquêtes niet-valide zijn (valide betekent dat het antwoord waar is). Dit komt omdat men zich niet altijd bewust is van zijn of haar eigen gedrag en daarom verkeerd antwoordt. Ook sociale wenselijkheid speelt hierbij een rol. Mensen antwoorden vaak wat ze denken dat van hen verwacht wordt, maar geven hiermee niet hun ware antwoord. Ten slotte vormt non-respons een probleem bij het afnemen van enquêtes. Wanneer mensen niet willen meewerken aan een onderzoek, wordt hun mening niet meegeteld in het onderzoek. Wat overblijft, kan dus een niet-representatieve groep zijn van mensen met een bovengemiddelde interesse in, of uitgesproken mening over het onderwerp.

De dataverzamelmethode van kwalitatief onderzoek is minder gestructureerd dan dat van kwantitatief onderzoek. In tegenstelling tot kwantitatief onderzoek is er geen set met standaardprocedures die herhaaldelijk gebruikt kan worden in vrijwel elk onderzoek. Kenmerkend voor kwalitatief onderzoek is de nadruk op het begrijpen of doorgronden van individuele mensen, groepen of situaties. Bij dit onderzoek ligt de nadruk minder op cijfers en hoeveelheden, maar op kwaliteiten, ervaringen en beleving (Baarda et al., 2005, voorwoord). Omdat het onderzoek minder gestructureerd is, is het minder geschikt om te generaliseren naar een grotere populatie. Ook is het om deze reden moeilijker om eenzelfde onderzoek te herhalen. In kwalitatief onderzoek spelen validiteit en betrouwbaarheid een minder grote rol dan in kwantitatief onderzoek. De kritiek die gegeven wordt op de kwalitatieve onderzoeksmethode is dan ook dat ze subjectiever en minder betrouwbaar is (Baarda et al., 2005 voorwoord). Sterke punten van kwalitatief onderzoek zijn daarentegen dat ze geschikt zijn voor exploratie en ontdekking, interpretatie, context en diepte. Met deze methode kun je bijvoorbeeld goed een bevolkingsgroep leren kennen of de achtergrond van de mening van het publiek begrijpen. Wanneer één van deze punten de doelstelling van het onderzoek vormt, is kwalitatief onderzoek een aangeraden methode (Morgan & Krueger, 1998 in Coppens, 1998, p.3). Voorbeelden van kwalitatief onderzoek zijn diepte-interviews, participerende observatie en focusgroepen.

In dit onderzoek wilden we een grote groep jongeren bevragen over hun kijkgedrag en attitude ten opzichte van het programma *De school van Lukaku*. Om dit in context te kunnen

plaatsen, wilden we ook weten of deze attitude samenhangt met hun mening over media en hun televisiekijkgedrag. Daarnaast stelden we de vraag of er een verband is tussen enerzijds de houding van deze jongeren tegenover *De school van Lukaku*, en anderzijds hun opinie over de multiculturele samenleving.

Omdat wij geïnteresseerd waren in de achtergrond van de attitude van jongeren over *De school van Lukaku* is voor de kwalitatieve onderzoeksmethode van focusgroepen gekozen. Om te onderzoeken of er een samenhang te ontdekken is die gegeneraliseerd kan worden naar een grotere populatie, is er tevens gekozen voor de kwantitatieve methode van enquêtering. De enquêtes werden schriftelijk en groepsgewijs ingevuld door leerlingen in schoolklassen. Dit gebeurde onder begeleiding van de betreffende docenten. Op deze manier werden veel enquêtes ingevuld en werden ze snel terug ontvangen via de docenten.

4.2 Respondenten en deelnemers

Voor de respondenten van de enquêtes en de deelnemers in de focusgroepen hanteren we dezelfde criteria. Deze criteria zijn gebaseerd op de personen uit het programma *De school voor Lukaku*, omdat een belangrijke vraag in het onderzoek is in welke mate jongeren van etnische minderheden zich met hen identificeren. Omdat in de serie niet duidelijk is in welke leeftijdsklasse de personen uit het programma zich bevinden, is ervoor gekozen (door middel van een schatting) 14- tot en met 20-jarige, schoolgaande jongeren te bevragen. Het merendeel van de jongeren in het programma is van een verschillende etnische achtergrond. Onder hen bevinden zich ook jongeren wier ouders uit een West-Europees land (anders dan België) afkomstig zijn. Het begrip 'jongere van etnische minderheid' is daarom in ons onderzoek zo gedefinieerd dat minstens één van beide ouders van de jongere niet in België geboren is. In de focusgroepen was het voor de discussie over het programma essentieel dat de deelnemers ten minste één aflevering hadden bekeken. Voor het beantwoorden van de enquête was dit niet van belang. Ook het *niet* gezien hebben van het programma kan immers interessante data opleveren over de samenhang tussen het televisiekijkgedrag en de culturele oriëntatie of attitude over de multiculturele samenleving.

4.3 Focusgroepen

Als kwalitatieve onderzoeksmethode kozen we voor focusgroepen omdat deze methode relatief weinig tijd kost, maar wel veel informatie oplevert. We baseerden ons voor de uitvoering op de theoretische leidraad van Morgan & Krueger's '*The Focus Group Kit*' (in

Coppens, 1998). Zij raden aan focusgroepen van zes tot tien personen te vormen. Drie tot vijf focusgroepen van 60-90 minuten per groep is volgens hen voldoende om tot een representatief resultaat te komen. Verder raden zij aan homogene groepen te creëren, omdat de deelnemers dan zich dan minder geremd zouden voelen. Homogeniteit op het gebied van leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, beroep, burgerlijke stand en woonplaats wordt geadviseerd binnen de groep. Mannen en vrouwen kunnen wel in eenzelfde focusgroep worden geplaatst, als verwacht wordt dat geslacht geen bepalende invloed heeft op het resultaat. Wanneer de deelnemers elkaar kennen, voelen zij zich enerzijds 'veiliger' om te antwoorden, maar kan anderzijds een zwijgspiraal of overbevestiging plaatsvinden. Ook ontbreekt in dat geval anonimiteit (Morgan & Krueger in Coppens 1998, p. 9). Bij het opstellen van de vragen is er rekening gehouden met de onervarenheid van de moderator. Om deze reden is ervoor gekozen niet met topics te werken, maar met een zestal sleutelvragen, ingeleid door een openingsvraag.

Via een leerkracht aan een secundaire, Nederlandstalige school in Brussel hebben wij deelnemers voor de focusgroep kunnen werven. In twee keer twee lesuren van 50 minuten konden wij leerlingen van etnische minderheden interviewen in klaslokalen op deze school. Wij kozen ervoor om de focusgroep op school en binnen lestijd te organiseren om de aanwezigheid van voldoende deelnemers te garanderen. Desondanks waren er tijdens de interviews respectievelijk vijf en zes deelnemers (waarvan twee de aflevering niet hebben gezien). Door deelnemers te werven binnen eenzelfde klas, voldeden we aan de richtlijn van homogeniteit wat betreft leeftijd en opleidingsniveau. Het creëren van homogeniteit binnen de groep wat betreft etnische afkomst zou onvoldoende deelnemers per groep tot gevolg hebben. Tijdens de focusgroepen waren er ook geen leerlingen van Belgische afkomst aanwezig in het klaslokaal.

Voorafgaand aan de focusgroep werd aan de deelnemers een aflevering van het programma getoond. Wij kozen hiervoor een aflevering met een algemeen en toegankelijk thema ('In Brussel'). Daarnaast schetst deze aflevering een duidelijk beeld van de serie: jongeren van verschillende afkomst worden getoond in hun dagelijks leven en in de klas.

De vragen in het interview stelden we op aan de hand van het theoretisch kader.

1. *Wat vind je van het programma?*
2. *Kun je je identificeren met de jongeren uit het programma?*
3. *Geeft de serie een realistisch beeld van het leven van jongeren van etnische minderheden?*
4. *Is de groep personen die in de serie getoond wordt voldoende divers?*
5. *Geeft de serie een ander (positiever/negatiever) beeld van jongeren van etnische minderheden dan de overige media?*
6. *Draagt het programma bij aan een positief beeld van een multiculturele samenleving?*
7. *Wat vind je van de thema's die in de serie behandeld worden (in Brussel, geloof, discipline, familie, liefde, onveiligheid, vrije tijd, geld, de toekomst, het jaar van Lukaku)?*

Waar nodig legden wij 'moeilijke' woorden als *identificeren*, *etnische minderheden* en *divers* uit. Daarnaast kwamen tijdens de eerste discussie de onderwerpen '*attitude ten opzichte van de multiculturele samenleving*' en de term '*allochtoon*' ter sprake. Om de continuïteit te bewaren stelden wij deze vragen ook bij de tweede focusgroep. Een tweede moderator (Katleen de Ridder) was beide keren aanwezig om aantekeningen te maken. Zij mengde zich niet in de discussie. Daarnaast registreerden wij de focusgroepen op camera.

4.4 Enquête

Bij het opstellen van de enquête hebben wij als basis de hoofd- en deelvragen (zoals opgesteld aan de hand van het theoretisch kader) genomen. In het korte tijdsbestek vonden wij geen mogelijkheid tot een proefafname. Ook het controleren van de validiteit en betrouwbaarheid van eigen vragen was om deze reden onmogelijk. Daarom kozen wij ervoor gebruik te maken van een aantal bestaande vragenlijsten uit de literatuur. Een daarvan is een vragenlijst uit het onderzoek van Bonfadelli (2007) die 'culturele oriëntatie' meet en relevant is voor onze vraag in welke mate iemand zich verbonden voelt met België of met het land van herkomst. De operationalisering van dit begrip wordt in zijn onderzoek duidelijk uitgelegd en gemeten aan de hand van relatief veel indicatoren. Daarnaast is deze vragenlijst al getest op betrouwbaarheid. Daarnaast wilden we onderzoeken hoe de jongeren denken over de multiculturele samenleving. Ook hiervoor deden we beroep op een betrouwbare,

korte vragenlijst van Bonfadelli. De resterende onderdelen van de enquête hebben betrekking op de volgende onderwerpen: sociaal-demografische kenmerken, televisiekijkgedrag, het programma *De school van Lukaku* en de beeldvorming van allochtonen in de media. De vragen en antwoordcategorieën van deze onderdelen stelden wij op aan de hand van de richtlijnen in het *Basisboek Enquêteren* (Baarda et al., 2007). De vragen over het programma zijn grotendeels hetzelfde als de vragen uit de focusgroepen, met als toevoeging een vraag over de rol van Romelu Lukaku. Sommige vragen stelden wij in negatieve vorm, om te voorkomen dat deelnemers uit gemak steeds dezelfde antwoordopties zouden aankruisen, zonder de vraag nauwkeurig te lezen. De score op deze vragen werd omgekeerd in de analyse. Om te kijken of de items van deze vragenlijst hetzelfde maten, hebben we een homogeniteitstest uitgevoerd (waarover meer uitleg in het onderdeel *Resultaten*). Ten slotte vroegen wij hoeveel afleveringen de deelnemers bekeken en welke thema's deze hadden. Dit gebeurde om de antwoorden in perspectief te kunnen plaatsen.

De gegevens uit de enquête zijn verwerkt met het statistische programma SPSS. Om inzicht te krijgen in de sociaal demografische kenmerken zijn daarbij ten eerste de frequenties en percentages uitgerekend. Vervolgens zijn er nieuwe variabelen gecreëerd aan de hand van vragen over taal en geboorteland ouders. Zo is bijvoorbeeld berekend wie er thuis onder andere Nederlands sprak of wie alleen de taal van de ouders sprak (en geen Nederlands of Frans).

Voor de onderdelen over *De school van Lukaku* en de multiculturele samenleving werd een totaalscore en een gemiddelde score berekend. Zo kon bekeken worden hoe er op losse items werd geantwoord, maar ook wat de gemiddelde mening was over het programma in het algemeen. Voor de vragenlijst over de culturele oriëntatie werd de berekeningsmethode van Bonfadelli gehanteerd. Deze wordt uitgebreid beschreven in het onderdeel *Resultaten*. Om conclusies te kunnen trekken over de beeldvorming van allochtonen in de media werden naast frequenties en percentages van de totale groep respondenten ook verschillende 'cases' geselecteerd. Zo werd bijvoorbeeld gekeken wat de mening was van alleen die respondenten wier ouder(s) in Marokko geboren waren.

5. Resultaten

In dit onderdeel bespreken we de resultaten uit het kwalitatieve en het kwantitatieve onderdeel van het onderzoek. De uitkomsten worden in de volgende paragrafen per onderdeel besproken.

5.1 Resultaten kwalitatief onderzoek

Bij het uitvoeren van de focusgroepen hebben we getracht zoveel mogelijk de richtlijnen uit het document van Morgan & Krueger (in Coppens, 1998) te volgen. Desondanks hebben zich toch tekortkomingen in de uitvoering voorgedaan. Hoewel wij trachtten uitval van deelnemers uit te sluiten door in lesuren de focusgroepen te organiseren, bleek dit onvoldoende garantie te geven voor hun volledige aanwezigheid. Hierdoor was het aantal deelnemers niet optimaal en waren er bij een focusgroep twee deelnemers aanwezig die de aflevering niet bekeken hadden.

Zoals beschreven in het onderdeel Methode, werd voorafgaand aan de focusgroepen een aflevering van *De school van Lukaku* getoond. Om een representatief beeld van de gehele serie te tonen, werd er gekozen voor de eerste aflevering met het thema 'In Brussel'. In deze aflevering komen veel verschillende hoofdpersonen aan het woord. Vervolgens wordt zowel hun thuissituatie als de situatie in de klas getoond. In de klas komt het thema multiculturaliteit uitgebreid aan bod. Hieronder volgt een korte omschrijving van de aflevering die aan de focusgroepdeelnemers getoond werd.

De aflevering start met een les Nederlands aan het begin van het schooljaar. De leerkracht behandelt de recente rellen in Sint-Gillis. Enkele leerlingen hebben ervan gehoord, maar waren er niet bij betrokken. Eén leerling, Bilal, kreeg een sms met de woorden 'rendez-vous ce soir à St. Gilles'.

We maken kennis met verschillende leerlingen: Romelu, Mohamed, Nerma en Salma, Eden, Jonathan. Sommigen onder hen zullen nog vaak terugkeren tijdens de volgende afleveringen. Ze zijn de hoofdpersonages.

Romelu krijgt dit schooljaar bijzondere begeleiding van de school als professioneel voetballer. Hij wordt klaargestoomd voor zijn eerste persconferentie.

Vervolgens maken we kennis met de traditionele, islamitische familie van Mohamed. We zien zijn grootmoeder en zijn moeder. Mohameds moeder illustreert het belang van de familie door te vertellen over de collectieve keuze voor een voornaam van een pasgeborene.

Intermezzo: een leerling imiteert op straat een reporter die de wijk Sint-Guido (Anderlecht) een '*quartier chaud*' noemt. Hij steekt de draak met dergelijke tv-reportages. Op de achtergrond schijnt de zon en gaat het leven zijn gangetje.

De Bosnische zusjes Nerma en Salma vertellen dat ze zich niet altijd veilig voelen op de metro, zeker niet nadat een van hen op de metro beroofd werd van haar iPod.

Bij Nerma en Salma thuis vertelt hun moeder over het verlies dat je lijdt als oorlogsvluchteling. De heimwee naar het land van herkomst verdwijnt nooit, zegt ze.

Terug naar de klas waar de leerlingen hun land van oorsprong moeten voorstellen.

Vervolgens gaan ze in de klas in discussie over hun nationaliteit en geven de leerlingen voor hun webcam thuis hun mening daarover;

Chana: *'Ik ben Belg maar ik voel me geen Belg.'*

Yohan: *'Ik ben Frans-Nederlands maar voel me Frans. Officieel ben ik Belg.'*

Nesrir voelt zich Marokkaans. Jordan eet alleen Afrikaans. Jonathan vindt de Congolese cultuur gezelliger dan de Belgische. Romelu brengt nogal wat tijd door bij de afro kapper in de Matongewijk en laat zich daarbij filmen.

De aflevering eindigt waar ze begon: in de Nederlandse les. Daar blijkt dat het wantrouwen in de politie absoluut is bij de leerlingen.

Ongeveer de helft van de deelnemers heeft vooraf al minimaal één aflevering gezien. Een enkeling blijkt alle afleveringen te hebben gezien. De redenen voor het bekijken van het programma lopen uiteen. Sommigen hebben interesse in de gang van zaken op een andere school of interesse in Romelu Lukaku, anderen kennen iemand die naar deze school gaat. Het merendeel heeft naar het programma gekeken omdat ze het leuk en ontspannend vonden. Daarnaast wordt door deelnemers vermeld dat het programma de clichés over allochtonen te sterk in beeld brengt, ze vinden het overdreven. Ook komt de opmerking dat de programmamakers te veel de nadruk legden op de herkomst van de leerlingen. Verder

wordt het programma door enkele leerlingen niet als vernieuwend bestempeld.

‘Ik vind het documentaire stijl. Ik heb zoiets al eerder gezien. Toen ging het niet over Brussel, maar over Parijs.’ (Deborah, 5^e jaar).

Het merendeel van de deelnemers geeft aan zich niet te kunnen identificeren met de leerlingen uit het programma. De deelnemers herkennen alleen het beeld van de klas, want ook in hun eigen klas zitten veel leerlingen van allochtone afkomst. Maar het merendeel van de oudere deelnemers zegt dat zij niet voortdurend spreken over de verschillen tussen allochtonen en autochtonen. Ze geven aan dat ze zich niet herkennen in de meningen van de leerlingen, maar bijvoorbeeld wel in de manier waarop ze thuis leven. Enkele deelnemers van Marokkaanse afkomst herkennen zich in de thuissituatie van Mohamed. Wanneer leerlingen aangeven zich wel te kunnen identificeren met leerlingen, blijken hierbij cultuur en vooral het eten een belangrijke rol te spelen.

“Ook wij hebben een gemengde klas. Maar persoonlijk vind ik me er niet in terug. Ik heb de indruk dat ze steeds debatteren over allochtoon en autochtoon terwijl wij daar helemaal niet bijilstaan” (Nadia, 5^e jaar).

“Ik voel me Marokkaan omdat mijn ouders dat zijn en ik dus die cultuur heb” (Yassine, 5^e jaar).

In de eerste aflevering komt de vraag naar voren of de leerlingen zich meer Belg voelen of zich meer verbonden voelen met het land van hun ouders. Bijna alle deelnemers geven aan zich meer verbonden te voelen met het land van hun ouders, maar zij maken daar wederom de kanttekening bij daar nooit expliciet over na te denken.

“We staan daar niet bij stil dat onze ouders en grootouders niet hier geboren zijn. Ik sta niet elke dag op met het idee dat ik een allochtoon ben” (Nora, 5^e jaar).

“Je ziet veel vaderlandsliefde bij ons. Ik voel me goed als ik zeg ‘ik ben Turk’. Maar de Belgen nemen dat verkeerd op, als anti-Belg. Terwijl ik van beide landen houd” (Selin, 5^e jaar).

Enkele geven aan dat zij zich zo voelen omdat ze door de maatschappij als zodanig bestempeld worden. Een van de deelnemers van Marokkaanse afkomst zegt zich ook te kunnen identificeren met Gillian, een Vlaamse, rossige jongen. Dit wijst erop dat een

enkeling zich niet op basis van cultuur of uiterlijk, maar op basis van de mening van een leerling met diegene identificeert.

“Ik kan hem ook begrijpen wanneer hij zegt dat mensen zich moeten aanpassen. Mijn vader was ook een vreemdeling toen hij naar hier kwam. Ook hij heeft zich aangepast” (Monder, 4^e jaar).

Wanneer de term ‘allochtoon’ ter sprake komt, zijn de deelnemers het unaniem eens: dit is een term met een negatieve connotatie.

“Die mensen zijn hier geboren, toch? Trouwens, allochtonen worden meestal geassocieerd met de islam, maar een Rus die naar hier komt, is toch ook een allochtoon? Maar hij zal niet met ‘allochtonen’ worden geassocieerd” (Monder, 4e jaar).

De deelnemers vinden niet dat er een andere term gebruikt moet worden, omdat elke term het onderscheid benadrukt, terwijl ‘we allemaal mensen zijn’. Eén deelnemster vindt de term ‘buitenlander’ minder stigmatiserend, maar krijgt geen bijval. Ook de term ‘etnisch-culturele minderheden’ krijgt weinig steun.

“Het is mooi verwoord, maar het slaat op hetzelfde” (Nadia, 5e jaar).

Het merendeel van de deelnemers vindt dat de serie geen realistisch beeld geeft van het leven van allochtone jongeren. Hoewel ze niet twijfelen aan de oprechtheid van de getoonde leerlingen, ontbreken er volgens hen leerlingen die buiten de schoolmuren ‘liegen en met iedereen ruzie maken’. Ook vinden ze dat het programma een onrealistisch beeld van de allochtone jongeren schetst door ze eenzijdig in beeld te brengen. Eén deelnemer geeft aan dat de makers bewust de ‘vreemdeling’ in de allochtone leerling tonen.

In de bekeken aflevering komt ook naar voren dat geen enkele leerling vertrouwen heeft in de politie. Volgens de oudere leerlingen is dit niet realistisch en overdreven.

“Jongeren in het algemeen doen graag stoer en zeggen dus graag dat ze tegen de politie zijn om bij de groep te horen. En dat terwijl ze niets meegemaakt hebben” (Nora, 5^e jaar).

Vrijwel alle deelnemers zijn positief over de mate van diversiteit in het programma. Een

enkeling merkt op dat in de bekeken aflevering vooral de Bosnische zusjes, Romelu en Mohamed in beeld komen, maar dat in de totale serie voldoende jongeren van verschillende afkomst zichtbaar zijn. Wel geven ze hierbij aan dat er veel stereotiepe allochtonen in beeld komen, zoals Marokkanen en Congolezen. Eén deelnemster had liever gezien dat er minder stereotypes aan bod kwamen; zo had zij er de voorkeur aan gegeven een jongere van Aziatische afkomst in het programma op te nemen. Deze deelnemster stelt ook voor positief te kunnen verrassen door een allochtone leerling in beeld te brengen die ergens sterk in uitblinkt.

Ook het tonen van Romelu Lukaku (van Congolese afkomst) in de Matongewijk wordt als een bevestiging gezien van een stereotype, dat de mate van diversiteit tekortdoet. Deelnemers geven aan dat de context waarin de hoofpersonen getoond worden voorspelbaar is. Zij vinden nergens iets dat verrast en de stereotypen doorbreekt.

Over het beeld dat de media in het algemeen schetsten van allochtone jongeren, zijn de deelnemers het unaniem eens. Ze worden vaak negatief in beeld gebracht en dit gebeurt in alle soorten media. Eén deelnemster refereert aan het geval Joe Van Holsbeeck.

“Vooral de Marokkanen en de Afrikanen staan onder druk. Daar wordt in de media veel meer heisa rond gemaakt” (Nadia, 5e jaar).

Ook over de positie van het programma ten opzichte van de overige media op het gebied van beeldvorming zijn de focusgroepen het eens. *De school van Lukaku* onderscheidt zich van de overige media door zowel de positieve als de negatieve kanten van allochtone jongeren te laten zien. Maar de deelnemers zijn van mening dat de makers nog meer de positieve kant van de jongeren hadden mogen benadrukken. Zij pleiten voor minder stereotypen en meer uitzonderlijkheden:

‘We hebben niets bijgeleerd. Wat we zagen, wisten we al. Want Lukaku, die gaat naar de Afrikaanse kapper. Dat is het bewijs dat hij in zijn groep blijft.’ (Deborah, 5^e jaar).

Op de thema's die in de tien afleveringen aan bod komen, hebben de deelnemers weinig aan te merken. De thema's *geloof*, *discipline*, *familie* en *toekomst* spreken hen het meest aan. Als er al een thema ontbreekt, zou dat misschien *respect* kunnen zijn, omdat dit een belangrijk aspect is in het leven van de deelnemers.

Alle deelnemers beschouwen Brussel als een stad met een multiculturele samenleving. Over de beeldvorming van de multiculturele samenleving in het programma lopen de meningen uiteen. Ze vinden het goed dat het programma gaat over de multiculturele samenleving, omdat dit de realiteit in België laat zien. Een aantal deelnemers vindt dat er een positief beeld geschetst wordt, omdat veel jongeren van diverse culturen aan bod komen en deze met elkaar in debat gaan. Ook had een aantal deelnemers voorheen een slecht beeld van de wijk Sint-Guido, maar zeggen ze dit beeld na het zien van het programma te hebben bijgesteld. Maar er is ook kritiek. Volgens een deelnemster van Marokkaanse afkomst wordt er op televisie een mooier beeld getoond van de multiculturele samenleving dan zij in werkelijkheid ziet. Volgens haar bekijken Belgen en Marokkanen elkaar op straat 'met een vies gezicht'. Een aanzienlijk deel van de focusgroep vindt ten slotte dat het programma niets verandert aan het beeld dat men heeft van de multiculturele samenleving. Het is volgens hen slechts een televisieprogramma dat bekeken wordt ter ontspanning. Van een televisieprogramma verwachten zij niet dat dit als effect zal hebben dat het meningen zal veranderen. Dit programma vormt daarop geen uitzondering:

'Als je racist bent, zal je niets positiefs vinden.' (Selin, 5^e jaar).

5.2 Resultaten kwantitatief onderzoek

In dit deel zullen we de uitkomsten van het kwantitatieve onderzoek bespreken. Hierbij dienen we ten eerste een aantal opmerkingen te maken die de methodologie betreffen.

Om het kwantitatieve onderdeel van het onderzoek zo efficiënt mogelijk te laten verlopen, heeft de afname van de enquêtes plaatsgevonden in de klassen, onder begeleiding van een leerkracht. Deze afnamemethode kent echter ook nadelen. Het groepsgewijs en schriftelijk enquêteren is namelijk nadelig gebleken voor de betrouwbaarheid en validiteit. Dit wordt veroorzaakt door de mogelijkheid tot overleg door de respondenten. Een ander nadeel is dat door onze manier van deelnemers werven, wij niet-schoolgaande jongeren uitsluiten van deelname. Omdat wij in dit onderzoek de proefpersonen gedefinieerd hebben als schoolgaande jongeren (vanwege de gelijkenis met de personen uit het programma), speelt dit echter geen belangrijke rol.

Ook de respons van de enquêtes werd door onze methode beïnvloed. Van de 100 uitgedeelde enquêtes bleken er 85 bruikbaar. Meer vragenlijsten dan verwacht werden niet of niet correct ingevuld. Dit probleem van missende waarden is statistisch op te lossen door bijvoorbeeld de imputatie van het seriegemiddelde. Hiervoor hebben we echter niet gekozen, omdat deze oplossing vereist dat er maar een beperkt aantal vragen, door een beperkt aantal respondenten niet werden beantwoord.

Van te voren hielden we er rekening mee dat de respondenten mogelijk geen afleveringen zouden hebben gezien van het programma *De school van Lukaku*. Omdat het kwantitatieve interview ook gericht was op het verwerven van data over de culturele oriëntatie, televisiekijkgedrag en de perceptie van de multiculturele samenleving en media, was het bekeken hebben van het programma geen vereiste. Helaas bleek een veel kleiner aantal dan verwacht het programma te hebben gezien en de vragenlijst daarover zo te hebben beantwoord dat dit bruikbaar was. Dit heeft ook gevolgen voor de mogelijkheden in het statistisch analyseren. Voor het berekenen van samenhang tussen twee variabelen kan Cramer's V gebruikt worden. Aan de voorwaarden van deze methode, werd door de kleine aantallen per cel in ons onderzoek echter niet voldaan. Daarom wordt in ons onderzoek alleen gewerkt met de weergave van frequentieverdelingen in de vorm van kruistabellen.

Het kwalitatieve onderdeel van het onderzoek geeft dus vooral informatie over de perceptie over het programma zelf, het kwantitatieve deel zal duiding geven over het televisiekijkgedrag, de perceptie van de multiculturele samenleving en media en de culturele oriëntatie. In het onderdeel *Discussie* wordt aan de hand van de resultaten uit het kwantitatieve deel verder besproken welke mogelijke oorzaken er zijn voor het kleine aantal respondenten dat het programma *De school van Lukaku* heeft gezien. Nu zullen eerst de resultaten van het kwantitatieve onderzoek besproken worden per onderdeel van de gebruikte enquête.

5.3 Sociaal demografische kenmerken

Aan het kwantitatieve onderzoek deden bijna net zo veel jongens (51,2%) als meisjes (47,6%) mee (totale N=82). Een respondent vulde de vraag over het geslacht niet in. Bijna driekwart van de deelnemers deed een BSO opleiding (76,8 %), de overige respondenten volgden een

TSO opleiding. De jongste deelnemer was 14 jaar, de oudste 20, de gemiddelde leeftijd was 17 jaar.

Van de helft van alle respondenten, zijn beide ouders niet in België geboren. De top 3 van geboortelanden van vader en moeder bleken België, Marokko en Turkije te zijn. Van de 82 respondenten bleek de grootste groep een ouder te hebben die in België, en een die in Marokko geboren is. Zij vormden bijna een derde (29,3 %) van het totaal. De daaropvolgende grootste groep was die waarvan beide ouders geboren zijn in Marokko. Deze groep had een aandeel van 19,5% van het totaal. Ook namen respondenten deel wiens ouders bijvoorbeeld in Kosovo, Congo, Italië of Tunesië geboren waren. In tabel 3 is de verdeling van frequenties en percentages van het geboorteland van vader en moeder weergegeven. In tabel 4 is een ruimere definitie gehanteerd die laat zien in welke delen van de wereld de ouders van de respondenten geboren zijn.

Tabel 3: *Frequenties en percentages van geboorteland vader en moeder.*

		Geboorteland moeder		Geboorteland vader	
		Frequentie	Percentage	Frequentie	Percentage
	België	31	37,8	8	9,8
	Marokko	22	26,8	39	47,6
	Algerije	2	2,4	3	3,7
	Kosovo	3	3,7	2	2,4
	Congo	7	8,5	5	6,1
	Dominicaanse republiek	1	1,2	1	1,2
	Turkije	10	12,2	14	17,1
	Macedonië	2	2,4	2	2,4
	Filipijnen	1	1,2	3	3,7
	Spanje	1	1,2	1	1,2
	Griekenland	1	1,2	1	1,2
	Totaal	81	98,8	1	1,2
Missing		1	1,2	2	2,4
Totaal		82	100,0	82	100,0

Tabel 4: *Frequenties en percentages van herkomst ouders, ingedeeld naar deel van de wereld. Europa (België, Spanje, Italië, Griekenland, Kosovo, Macedonië), Noord-Afrika (Marokko, Tunesië, Algerije), Overig Afrika (Congo, Soedan).*

Herkomst ouders		Frequentie	Percentage
	Europees-Europees	8	9,8
	Europees- Noord-Afrikaans	26	31,7
	Europees- Overig Afrikaans, Dom. Rep., Filipijnen	3	3,7
	Europees-Turks	10	12,2
	Noord-Afrikaans-Noord-Afrikaans	20	24,4
	Noord-Afrikaans-Overig Afrikaans, Dom.Rep., Filipijnen	1	1,2
	Overig Afrikaans, Dom.Rep., Filipijnen- Overig Afrikaans, Dom.Rep., Filipijnen	6	7,3
	Turks-Turks	7	8,5
	Totaal	81	98,8
	Missing System	1	1,2
Totaal		82	100,0

Weinig respondenten blijken thuis Nederlands te spreken. Slechts iets meer dan een kwart van de respondenten geeft aan thuis (onder andere) Nederlands te spreken. Voor ons onderzoek is het van belang dit getal om te keren en te zien dat 72% van de respondenten thuis geen Nederlands spreekt. Het grootste deel geeft aan thuis (onder andere) Frans te spreken. Verder spreekt een aanzienlijke groep van de respondenten thuis alleen de taal van de ouders en geen Frans of Nederlands: 22%. In tabel 5 is weergegeven hoeveel respondenten thuis (onder andere) Nederlands, Frans of alleen (een) andere ta(a)l(en) spreken.

Tabel 5: *Frequenties van thuisgesproken taal: (onder andere) Nederlands, (onder andere) Frans en een of meerdere andere talen dan Frans of Nederlands.*

	Frequentie	Percentage
(Onder andere) Nederlands	23	28,0*
(Onder andere) Frans	53	64,6*
Alleen andere ta(a)l(en) dan Nederlands of Frans	18	22,0*
Missende waarden	11	13,4*

*Totaal percentage komt niet uit op 100% omdat zowel Frans als Nederlands als spreektaal thuis mogelijk is.

5.4 Televisiekijkgedrag

De volgende resultaten gaan over het onderdeel televisiekijkgedrag. Wanneer we alleen kijken naar de Nederlandstalige zenders, valt op dat deze gemiddeld laag scoren: het merendeel van de respondenten kijkt hier nooit naar. De Franstalige zenders scoren beter, vooral RTL wordt door veel respondenten dagelijks bekeken. Een overzicht van het televisiekijkgedrag is te vinden in tabel 6.

De belangrijkste Nederlandstalige en Franstalige zenders blijken in dit onderzoek te zijn bevroegd, want meer dan de helft van de respondenten geeft aan nooit naar een andere Nederlands- of Franstalige zender te kijken. Bij degenen die dit wel deden, werden TF1 en Disneychannel het vaakst genoemd als bekeken zenders. Opvallend meer wordt er gekeken naar anderstalige zenders. Bijna een kwart van de respondenten geeft aan dagelijks naar een dergelijke zender te kijken. Van de 82 respondenten vulden 32 dit vrije keuzeveld in. Zeer opvallend daarbij was dat meer dan 40% van die kijkers naar anderstalige zenders, naar Turkse zenders (geen naam genoemd) keken. Daarnaast werd ook Al Jazeera meerdere keren genoemd. Tot slot moeten we hier vermelden dat ook Engelstalige zenders, zoals E! en Discoverychannel, vermeld en meegeteld werden.

Tabel 6: *frequenties van televisiekijkgedrag Nederlandse en Franstalige zenders in België.*

Frequentie per week (in %)	Nooit	Een dag	Enkele dagen	Elke dag
VRT	63,4	17,1	14,6	1,2
VMMA	51,2	12,2	24,2	7,3
VIJFtv/VT4	45,1	15,9	24,4	7,3
TV Brussel	63,4	13,4	11,0	4,9
RTBF	29,3	18,3	35,4	14,6
RTL	19,5	9,8	25,6	41,5
Télé Bruxelles	70,7	9,8	8,5	2,4
AB3/AB4	32,9	23,2	23,2	17,1
Arte	69,5	9,8	11,0	0
MTV	31,7	20,7	30,5	12,2
Overig NL of FR	51,2	6,1	13,4	12,2
Overig anderstalig	41,5	7,3	8,5	25,6

5.5 De school van Lukaku

De vragenlijst die de perceptie meet over het programma *De school van Lukaku* is samengesteld voor dit onderzoek. Om deze reden moet eerst gecontroleerd worden in welke mate de verschillende items van deze vragenlijst hetzelfde meten. Om de homogeniteit te testen is in SPSS Cronbach's alpha gemeten. Deze alpha kan een waarde aannemen van 0 tot 1. Bij de waarde 0 is er totaal geen samenhang, bij 1 overlappen de vragen elkaar volledig. In de vragenlijst over het programma werd een alpha van .67 gemeten. Dit wil zeggen dat de items hetzelfde meten en de homogeniteit redelijk is.

Wat direct opvalt in de resultaten is dat het programma *De school van Lukaku* zeer weinig is bekeken door onze respondenten. Slechts 17 van de 82 respondenten hadden ten minste een aflevering van het programma gezien (inclusief de focusgroepe deelnemers). Een enkeling had het programma niet gezien, maar er wel van gehoord. De vraag welke thema's er in de bekeken afleveringen behandeld werden, werd nauwelijks ingevuld en wanneer dit wel gebeurde was dit veelal foutief (door respondenten die eerder aangaven geen aflevering te hebben gezien). Dit tegenvallende aantal heeft als gevolg dat de uitkomsten van dit deel van de vragenlijst zeer moeilijk te generaliseren zijn naar een grotere populatie. Wanneer we kijken naar de gemiddelde uitkomst van de hele vragenlijst, werd het vaakst gekozen voor het antwoord 'niet eens, niet oneens'.

Als we vervolgens kijken naar de belangrijkste (deel-)vragen die we in dit onderzoek willen beantwoorden, zien we geen duidelijke tendens in de antwoorden. Op de stelling 'Ik kan me identificeren met de personen in het programma', lopen de antwoorden sterk uiteen. 41,2 % is het hiermee 'eerder eens'. Een bijna even groot percentage antwoordt echter dat ze het 'helemaal oneens' zijn met de stelling. Slechts een kleine groep, 5,9 %, zegt het 'helemaal eens' te zijn met de stelling. In de antwoorden op deze vraag is geen opvallende richting te ontdekken per etnische afkomst.

Bij de vraag of het programma een positief beeld geeft van allochtone jongeren zien we eenzelfde tweedeling. De grootste groep van de respondenten (35,3%) geeft aan het hiermee oneens te zijn. Maar ook bijna een kwart geeft aan het er 'niet eens, niet oneens' mee te zijn en nog eens een kwart is het 'eerder eens' met deze stelling. Wederom sterk uiteenlopende meningen.

De vraag of het programma een positief beeld schetst van de multiculturele samenleving wordt vrij positief beantwoord, bijna 30 % is het hiermee eerder eens. Het grootste deel (41,2 %) antwoordt neutraal. Dit komt overeen met de mening in de focusgroepen die het programma niet zien als goed voorbeeld van de multiculturele samenleving, maar gewoon als een 'ontspannend' programma. Over de stelling dat het programma een positiever beeld schetst van allochtonen ten opzichte van de overige media zijn de meningen weer verdeeld. 17,6 % geeft aan het hier 'helemaal oneens' mee te zijn. De grootste groep (35,3%) antwoordt neutraal en 23,3% is het met deze stelling 'eerder eens'. Deze uiteenlopende meningen vinden we ook terug in de focusgroepen, waar deelnemers aangeven dat in het

programma zowel de positieve als de negatieve kanten van de jongeren getoond worden. Door het kleine aantal respondenten dat het programma heeft bekeken en daarmee de vragen kon beantwoorden, is het moeilijk eenduidige conclusies te trekken uit de gevonden percentages.

5.6 Multiculturele samenleving

Het volgende onderdeel uit de enquête behandelt de attitude ten opzichte van de multiculturele samenleving in België. Dit onderdeel van vragenlijst werd eenduidig beantwoord. Meer dan de helft (52,4%) van de respondenten behaalt de hoogst mogelijke score op de attitudevragenlijst over de multiculturele samenleving. Zij zijn het eens met alle stellingen. Over de vraag of een immigrant zich in België moet aanpassen blijken de meningen nog het meest verdeeld. 78% vindt van wel, 17 % van niet. De overige respondenten vulden de vraag niet in, of kruisten beide aan (een dergelijk antwoord werd niet meegerekend). De positieve houding ten opzichte van de multiculturele samenleving onder jongeren van etnische minderheden komt overeen met de resultaten uit het onderzoek van Bonfadelli. Ook zij stonden positief tegenover de multiculturele samenleving in hun land.

5.7 Culturele oriëntatie

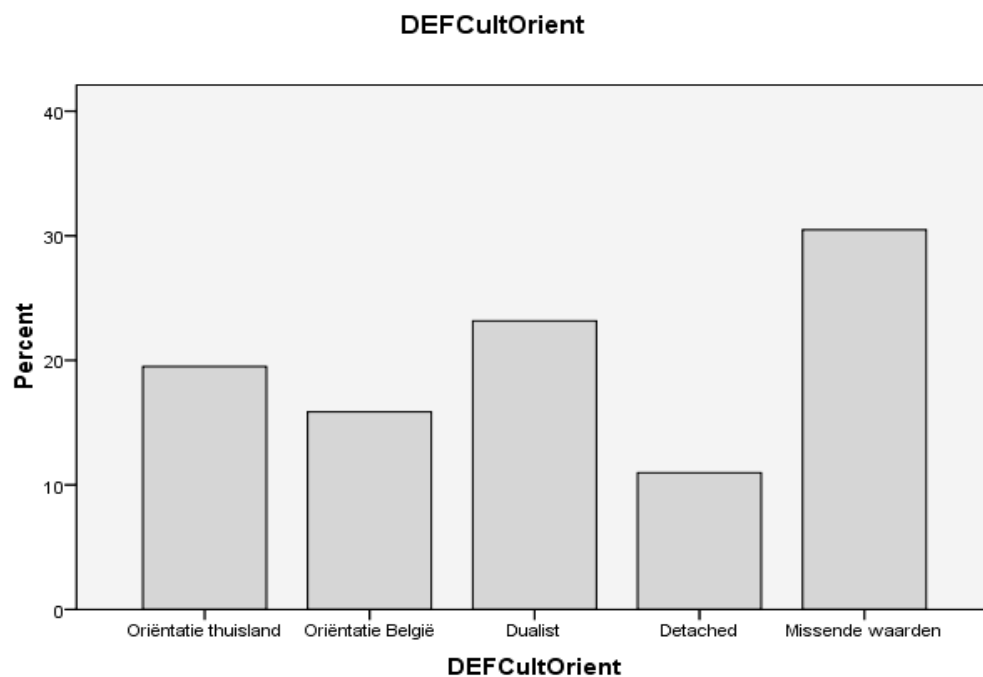
Bij het onderdeel dat 'culturele oriëntatie' meet, zijn veel vragen opengelaten of beantwoord door een kruis tussen 'eens' en 'oneens' in te zetten. Blijkbaar was het voor deze items vaak lastig een keuze te maken. Wanneer er een kruis tussen beide opties is gezet, is deze score wederom niet meegerekend (geteld als 'missing value'). We kunnen daarom moeilijk conclusies trekken die naar een grotere populatie te generaliseren zijn wat betreft culturele oriëntatie.

De berekening van de culturele oriëntatie gebeurde op dezelfde manier als in het onderzoek van Bonfadelli. Een uitzondering hierop vormen de twee extra vragen over het spreken van de taal en de vaardigheid in deze taal. We hebben deze vragen zowel gesteld voor het Nederlands als voor het Frans. De scores op beide vragen zijn vervolgens meegerekend in de totaalscore. We veronderstellen dat iemand die Frans én Nederlands spreekt met vrienden/collega's en in beide talen vaardig is, ook een sterkere culturele oriëntatie heeft in de richting van België dan iemand die een van beide talen spreekt en in die ene taal vaardig in is. De scores van alle items zijn opgeteld en op basis van de mediaan verdeeld in een hoge

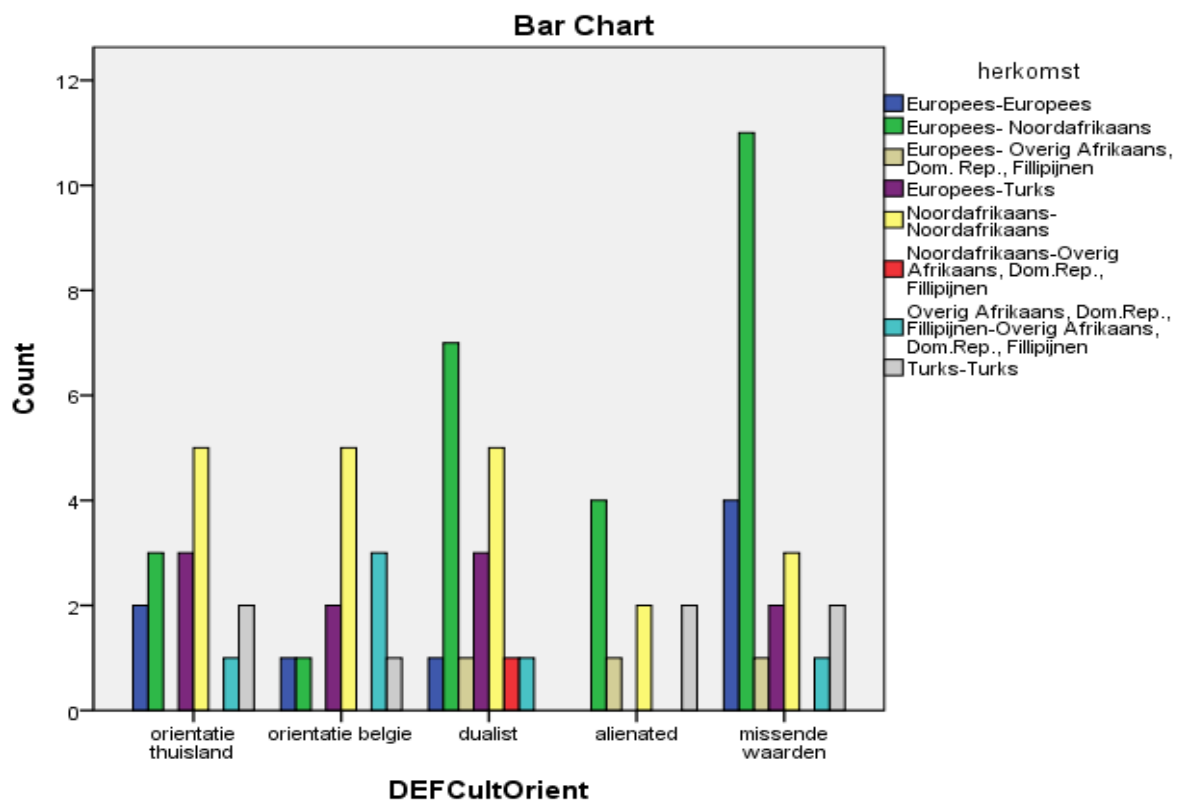
of lage score. Dit gebeurde zowel voor de 10 vragen die gaan over de oriëntatie richting België alsook voor de 8 vragen die gaan over de oriëntatie richting het thuisland van de ouders ('culturele afkomst' in de enquête). De mediaan bleek bij de 'oriëntatie België' 14 te zijn en bij de 'oriëntatie geboorteland ouder' 11. Door de lage en hoge scores van de verschillende oriëntaties te combineren werden vier definitieve oriëntaties gevormd: 'thuisland georiënteerd', 'België georiënteerd', 'dualist' en 'detached' (er is gekozen om dezelfde benamingen te hanteren als Bonfadelli). Voor respondenten die een van de items niet invulden, werd ook de corresponderende oriëntatie niet berekend. Dit probleem van missende waarden ('missing values'), zou wederom kunnen verholpen worden door een gemiddelde in te vullen. Dit wordt echter afgeraden wanneer er te veel waarden ontbreken, en dit was bij enkele respondenten het geval. In figuur 1 is in een staafdiagram weergegeven hoe de vier culturele oriëntaties verdeeld zijn over de respondenten.

In deze grafiek vallen ten eerste het grote aantal missende waarden op. Onder de culturele oriëntaties vormen de dualisten de grootste groep. Dualisten zijn zowel op België als op hun thuisland georiënteerd. Samen nemen zij 23,3 % van het totaal voor hun rekening. Daarna volgen 'oriëntatie thuisland' en 'oriëntatie België', met respectievelijk 19,5% en 15,9%. 'detached' ('onthecht') is in dit onderzoek de minst voorkomende culturele oriëntatie met 11%. In figuur 2 is te zien dat de grootste groep van de dualisten ook daadwerkelijk een 'gecombineerde afkomst' heeft, namelijk een ouder uit Europa en een uit Noord-Afrika. Bij 'oriëntatie thuisland' vormt de groep met beide ouders geboren in Noord-Afrika de grootste groep.

Figuur 1: Percentages culturele oriëntatie (oriëntatie thuisland, oriëntatie België, dualist, detached).

Figuur 2: Staafdiagram frequentieverdeling herkomst en culturele oriëntatie.

5.8 Perceptie allochtonen in de media

De vraag hoe allochtone jongeren in de media afgebeeld worden, werd beantwoord zoals verwacht werd op basis van de bestaande literatuur. Een groot deel (42,5%) gaf aan dat allochtone jongeren in de media ‘eerder negatief’ afgebeeld worden en bijna een kwart vond dit beeld zelfs ‘heel negatief’. Tabel 7 geeft een overzicht van alle frequenties en percentages. Wanneer we de data selecteren naar de respondenten van Marokkaanse afkomst (een van beide ouders of beide ouders geboren in Marokko), geeft zelfs 72,5% aan dat allochtone jongeren negatief in beeld komen, waarvan 42,5 % kiest voor ‘eerder negatief’.

Tabel 7: *Frequenties en percentages van perceptie allochtonen in de media.*

		Frequentie	Percentage
	heel negatief	12	30,0
	eerder negatief	17	42,5
	niet positief, niet negatief	8	20,0
	eerder positief	2	5,0
	Totaal	39	97,5
Missing	System	1	2,5
Totaal		40	100,0

5.9 Kijkers en niet-kijkers van De school van Lukaku nader onderzocht

Het meest opvallende resultaat in het onderzoek blijkt de grote groep respondenten die geen enkele aflevering van het programma heeft gezien. Aan de hand van de overige onderdelen van de enquête kunnen we proberen inzicht te krijgen in (een deel van) de achtergrond van de respondenten die geen enkele aflevering zagen.

Zo hebben we onderzocht of de spreektaal thuis samenhangt met het aantal bekeken afleveringen van het programma. Dit is zichtbaar gemaakt door middel van een kruistabel (tabel 8). Hieruit valt af te leiden dat van de respondenten die geen enkele aflevering zagen, ongeveer twee derde thuis geen Nederlands sprak. Hoewel de aantallen klein zijn, is

zichtbaar dat degenen die 5 tot 9 of zelfs alle afleveringen zagen, thuis wel (onder andere) Nederlands spreken. De resultaten bij de deelnemers die een en twee tot vier afleveringen zagen, kunnen niet verklaard worden door de thuisgesproken taal. Dit resultaat is afwijkend doordat de focusgroepdeelnemers ook als respondent een enquête hebben beantwoord. Een aantal van hen hadden al een aflevering gezien en zien daarbij nog de aflevering in de focusgroep, maar spreken thuis geen Nederlands. Wanneer we het kijkgedrag naar de VRT nader bekijken, zien we dat het grootste deel van de respondenten die nooit naar de VRT kijkt, thuis ook geen Nederlands spreekt. Het aantal respondenten dat enkele dagen per week naar de VRT kijkt, kan niet verklaard worden door de thuisgesproken taal. De oorzaak hiervoor zal gezocht moeten worden in het beperkte totaal aantal respondenten.

Tabel 8: *Kruistabel met frequentieverdeling thuis gesproken taal en aantal bekeken afleveringen De school van Lukaku.*

		Thuis gesproken taal		Totaal
		Nederlands en/of andere taal	Geen Nederlands	
	Geen aflevering	20	47	67
	Een aflevering	0	3	3
	Twee tot vier afleveringen	1	6	7
	Vijf tot negen afleveringen	1	0	1
	Alle afleveringen	1	0	1
Totaal		23	56	79

Tabel 9: *Kruistabel met frequentieverdeling thuisgesproken taal en kijkgedrag VRT.*

		Thuis gesproken taal		Totaal
		Nederlands en/of andere taal	Geen Nederlands	
VRT	Kijkfrequentie			
	nooit	10	42	52
	1 dag per week	7	7	14
	enkele dagen per week	4	8	12

	elke dag	1	0	1
Totaal		22	57	79

Met eenzelfde kruistabel kunnen we bekijken hoe de verdeling is van de culturele oriëntaties van de respondenten. Hierin is zichtbaar dat onder de respondenten die geen enkele aflevering zagen, de oriëntatie richting het thuisland ook de meest voorkomende was (15 van de 67). Vlak daarna volgen de dualistische culturele oriëntatie (14/67) en de oriëntatie richting België (12/67). Door het ontbreken van veel waarden is het niet mogelijk een conclusie te trekken over bekijken van afleveringen en de culturele oriëntatie.

Tabel 10: *Kruistabel met frequentieverdeling culturele oriëntatie en aantal bekeken afleveringen De school van Lukaku.*

	Culturele Oriëntatie					Totaal
	Oriëntatie thuisland	Oriëntatie België	Dualist	Detached	Missende waarden	
Geen afleveringen	15	12	14	8	18	67
Eén aflevering	0	1	0	0	2	3
Twee tot vier afleveringen	0	0	3	1	3	7
Vijf tot negen afleveringen	0	0	1	0	0	1
Alle afleveringen	0	0	0	0	1	1
Total	15	13	18	9	24	79

Verder is er gekeken naar de verdeling van het aantal bekeken afleveringen en de attitude over de multiculturele samenleving (tabel 11). Dit is gedaan door een totaalscore te berekenen voor dit onderdeel. Een score van 5 geeft aan dat de respondenten het met alle items eens waren, een score van 10 wil zeggen dat hij of zij het met alle stellingen oneens was. Vrijwel alle respondenten scoorden hoog op dit onderdeel, wat wil zeggen dat ze het eens waren met de positieve stellingen over de multiculturele samenleving. Veel van de respondenten die geen enkele aflevering zagen, bleken wel zeer positief over de multiculturele samenleving.

Ook de samenhang tussen het kijken naar het programma en de attitude over beeldvorming

van allochtonen in de media is onderzocht aan de hand van een kruistabel (tabel 12). Veel van de respondenten die geen enkele aflevering zagen, vinden dat allochtonen in de media negatief afgebeeld worden. Door het kleine aantal respondenten dat het programma wel bekeek, is er geen zinnige conclusie te trekken over de samenhang tussen het bekijken van het programma en de mening over de beeldvorming van allochtonen in de overige media.

Tabel 11: *Kruistabel met frequentieverdeling totaalscore multiculturele samenleving en aantal bekeken afleveringen De school van Lukaku.*

		Totaalscore multiculturele samenleving				Totaal
		5,00	6,00	7,00	10,00	
Aantal	Geen afleveringen	35	22	4	2	63
	Eén aflevering	3	0	0	0	3
	Twee tot vier afleveringen	3	1	3	0	7
	Vijf tot negen afleveringen	1	0	0	0	1
	Alle afleveringen	1	0	0	0	1
Totaal		43	23	7	2	75

Tabel 12: *Kruistabel met frequentieverdeling beeldvorming allochtonen in de media en aantal bekeken afleveringen De school van Lukaku.*

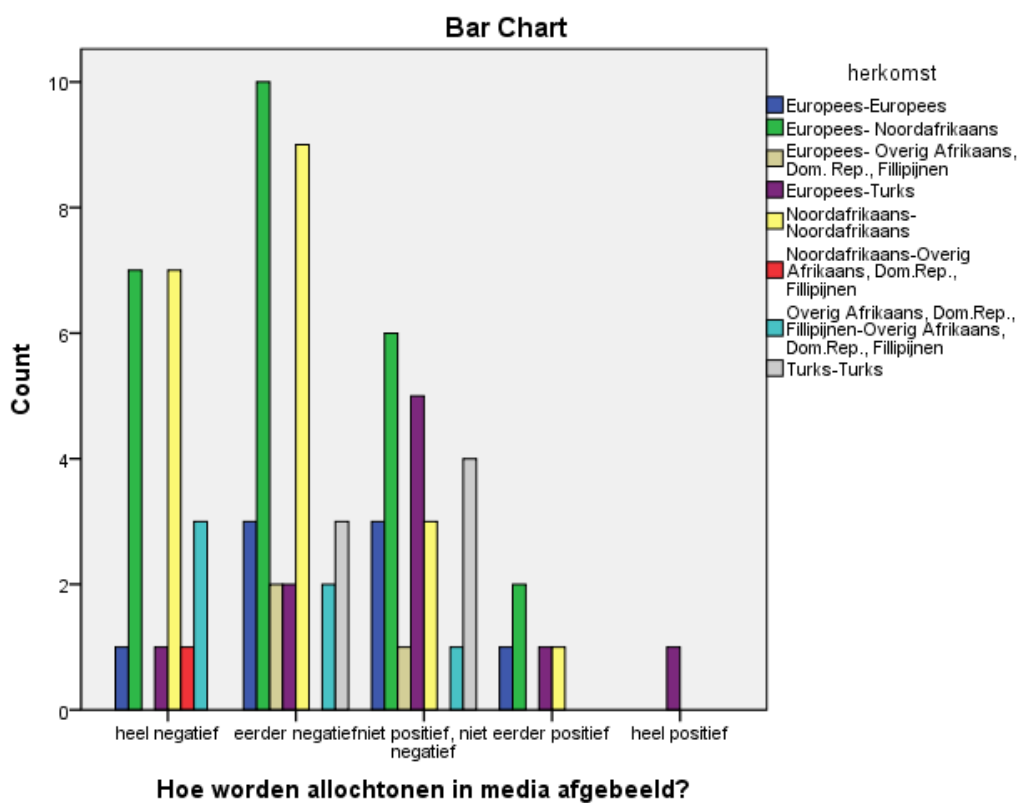
		Hoe worden allochtonen in media afgebeeld?					Totaal
		heel negatief	eerder negatief	niet positief, niet negatief	eerder positief	heel positief	
Aantal	Geen aflevering	16	25	19	5	1	66
	Een aflevering	0	2	1	0	0	3
	Twee tot vier afleveringen	2	2	3	0	0	7
	Vijf tot negen afleveringen	1	0	0	0	0	1
	Alle afleveringen	0	1	0	0	0	1
Totaal		19	30	23	5	1	78

Om meer inzicht te krijgen in de achtergrond van onze respondenten, gaan we ten slotte nog dieper in op hun mening over beeldvorming van allochtonen in de media. Hoe hangt deze mening samen met de culturele oriëntatie van de respondenten? In het algemeen valt te concluderen dat degenen die aangeven dat allochtonen ‘heel negatief’ in de media afgebeeld worden, vaker een dualistische oriëntatie hebben. De groep die koos voor ‘eerder negatief’, is vaker georiënteerd op het thuisland. Weinig respondenten gaven aan dat ze allochtonen in de media ‘eerder positief’ of ‘heel positief’ afgebeeld zien, maar degenen die dat deden, waren vaker België georiënteerd of dualist. Aan de grafiek is te zien dat de respondenten van Noord-Afrikaanse en Afrikaanse afkomst vaker negatief antwoordden, dan de groep van Turkse afkomst. Dit komt overeen met het beeld dat geschetst werd in de focusgroep, waarbij Marokkanen en Afrikanen genoemd worden als de groep die vaak negatief in de media komt. In het bestaande onderzoek in Vlaanderen, wordt er op het gebied van beeldvorming van allochtonen in de media, zelden onderscheid gemaakt tussen bijvoorbeeld Turken en Marokkanen en daarmee is het resultaat uit ons onderzoek lastig te vergelijken. In het onderzoek van Bonfadelli wordt wel een onderscheid gemaakt naar etnische afkomst, maar werd dit niet onderzocht voor het onderdeel beeldvorming van allochtonen in de media (Bonfadelli et al., 2007).

Tabel 13: *Kruistabel met frequentieverdeling beeldvorming allochtonen in de media en culturele oriëntatie.*

		Hoe worden allochtonen in media afgebeeld?					Totaal
		heel negatief	eerder negatief	niet positief, niet negatief	eerder positief	heel positief	
Culturele Oriëntatie	Oriëntatie thuisland	3	7	5	1	0	16
	Oriëntatie België	3	4	4	1	1	13
	Dualist	7	6	3	3	0	19
	Detached	1	6	2	0	0	9
	Missende waarden	6	8	9	0	0	23
Totaal		20	31	23	5	1	80

Figuur 3: *Staafdiagram met frequentieverdeling herkomst en beeldvorming allochtonen in de media.*

6. Conclusie en discussie

Ons onderzoek had tot doel de perceptie van jongeren van etnische minderheden over het programma *De school van Lukaku* te onderzoeken. In een tijd waarin diversiteit in de media een actueel thema is, werd in Vlaanderen dergelijk programma nog niet eerder onderzocht. In dit onderzoek achtten we het vooral van belang of de ondervraagde jongeren zich konden identificeren met de personen uit het programma en of het programma volgens hen een positief beeld gaf van allochtone jongeren en de multiculturele samenleving. Aan de hand van de literatuur stelden we ook vragen op om de context waarin een perceptie tot komt te onderzoeken. We bekeken in het bijzonder het televisiekijkgedrag, de mening over de multiculturele samenleving en beeldvorming van allochtonen in de overige media. Ook onderzochten we de culturele oriëntatie van de deelnemers.

Ook de methodologie in ons onderzoek werd gekozen om een zo goed mogelijk inzicht in onze respondenten te krijgen. Enerzijds konden we uitgebreide, diepgaande meningen en zelfs discussies over het programma vastleggen door middel van focusgroepen. Anderzijds konden we van veel mensen op korte termijn achtergrondinformatie inwinnen, zodat we hun perceptie over het programma beter konden plaatsen.

In dit hoofdstuk zullen we de resultaten uit het kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek met elkaar vergelijken en zullen we de bevindingen uit dit onderzoek bespreken aan de hand van het theoretisch kader. We beantwoorden op deze manier onze hoofd- en deelvragen. Tot slot zullen we enkele mogelijkheden voor vervolgonderzoek suggereren. Maar eerst geven we in dit hoofdstuk een overzicht van de belangrijkste conclusies uit dit onderzoek.

- Het programma *De school van Lukaku* werd weinig bekeken door jongeren van etnische minderheden. Degenen die het programma wel zagen, zijn eerder negatief over het programma.
- De jongeren van etnische minderheden kunnen zich niet sterk identificeren met de personen uit de serie. Het programma bevat te veel clichés over allochtonen en het geeft geen realistisch beeld van een multiculturele klas.
- De jongeren vinden over het algemeen niet dat *De school van Lukaku* bijdraagt aan een positief beeld van allochtone jongeren of van de multiculturele samenleving.

- De beeldvorming van allochtone jongeren in de overige media wordt negatief gepercipieerd. Driekwart van de respondenten die de enquête invulden en alle deelnemers aan de focusgroepen delen deze mening.
- Hoewel het programma positieve en negatieve kanten van allochtone jongeren laat zien, zou de nadruk op positieve punten nog groter moeten zijn om daadwerkelijk een uitzondering te zijn wat betreft het beeld van allochtone jongeren in de media.
- Weinig jongeren spreken thuis Nederlands of kijken naar Nederlandstalige zenders.
- Het merendeel van de respondenten is erg positief over de multiculturele samenleving in het algemeen. De meest voorkomende culturele oriëntaties zijn 'dualist' en 'thuisland georiënteerd'.

Zoals gezegd bleek uit het kwantitatieve onderzoek dat slechts zeer weinig respondenten het programma hadden bekeken. Dit gegeven lijken we kunnen te verklaren door te kijken naar de overige variabelen die gemeten werden met de enquête. Een groot deel van de respondenten blijkt thuis geen Nederlands te spreken en niet naar de Nederlandse zenders te kijken, dus ook niet naar de VRT. Uit bestaande literatuur over mediagebruik blijkt dat de invloed van de ouders een rol speelt. Secundaire scholieren wonen nog thuis en vaak bepalen de ouders wat er thuis op televisie wordt bekeken. Mogelijk is dit de oorzaak van het grote aandeel buitenlandse zenders in het televisiekijkgedrag. De oudere generatie immigranten kijkt immers meer televisie uit het thuisland (Bonfadelli et al., 2007 en De Sutter & Saeys, 1996).

Met de keuze van methodologie hebben we het risico genomen dat respondenten van de enquête het programma niet bekeken zouden hebben. Dit bleek inderdaad het geval. Maar met de keuze voor een enquête werd er tegelijkertijd achtergrondinformatie ingewonnen over de respondenten. Door deze vragen uit de enquête kunnen we nu trachten een profiel te schetsen van de jongeren die het programma niet zagen (waarbij we moeten opmerken dat het om een te kleine groep respondenten gaat om te kunnen generaliseren).

Behalve dat het merendeel van de respondenten thuis geen Nederlands sprak of Nederlandse zenders bekeek, bleken zij ook vaker thuisland georiënteerd of dualist. Deze oriëntatie kwam ook naar voren in de vraag of en hoe vaak andere zenders dan Nederlands- of Franstalige werden bekeken. Hieruit kwam naar voren dat een kwart van de ondervraagden dagelijks naar een niet Nederlands- of Franstalige zender kijkt. Het vaakst

bleek het hierbij om Turkse zenders te gaan. Van de respondenten (N=82) gaven er 13 aan dat zij naar Turkse zenders keken. Van deze leerlingen waren de ouders ofwel beide in Turkije geboren ofwel een ouder in Turkije en een in Europa. De respondenten van Turkse afkomst vallen dus sterk op met het gebruik van televisie uit het thuisland. Hoewel ook respondenten van Noord-Afrikaanse afkomst (7 in totaal) aangeven naar Arabische zenders te kijken, is dit percentage relatief veel kleiner omdat zij een veel groter deel uitmaken van het totaal aantal respondenten.

De cijfers voor het kijken naar Nederlandstalige zenders en zenders uit het thuisland wijken af van die in de bestaande literatuur. Daaruit komt naar voren dat etnische minderheden juist meer dan verwacht media uit het nieuwe thuisland gebruiken (Bonfadelli, 2007, Clycq et al, 2005 en De Sutter & Saeys, 1996). Behalve de invloed van de ouders, zou een andere verklaring hiervoor kunnen zijn dat het eerdere Vlaamse onderzoek niet plaatsvond onder jongeren in het tweetalige Brussel, maar in Nederlandstalige steden zoals Gent en Antwerpen.

De culturele oriëntatie van de deelnemers aan de focusgroep werd niet als zodanig bevraagd, maar kwam aan de hand van de bekeken aflevering naar voren. De meesten van hen gaven aan zich meer verbonden te voelen met de nationaliteit van hun ouders en zijn daarmee thuisland georiënteerd. Ook gaf een deel van hen aan zich zowel verbonden te voelen met de Belgische nationaliteit als de nationaliteit van hun ouders. Daarmee laten zij een dualistische oriëntatie zien. Ook in de bekeken aflevering geven de leerlingen aan meer thuisland georiënteerd te zijn. Hoewel dit doet vermoeden dat de focusgroepeelnemers zich konden identificeren met de leerlingen in het programma, bleek dit niet het geval. We bespreken nu de redenen die zij daarvoor gaven.

Een belangrijke reden voor het niet positief percipiëren van het programma lijkt te liggen in het bewustzijn rond het thema 'allochtone jongeren'. De deelnemers gaven aan zich er niet voortdurend bewust van te zijn dat ze tot een etnische minderheid behoren. Vooral het vele discussiëren daarover, zoals in het programma gebeurt, herkenden zij niet. De deelnemers vinden dat de culturele verschillen steeds benadrukt worden, terwijl zij zeggen hier helemaal niet mee bezig te zijn. Verder stoorden ze zich aan de clichés die het programma toont: de Congolese Lukaku wordt gefilmd in de Matongewijk en de Marokkaanse Mohamed

theedrinkend met zijn grote familie. Daarnaast eet de Congolese Jordan alleen Afrikaans eten en wordt de Marokkaanse Bilal gelinkt aan de rellen die in de aflevering besproken worden. Ook geven deelnemers aan dat het negatieve beeld dat de klas (die grotendeels bestaat uit allochtone jongeren) heeft van de politie overdreven en cliché is. Dit geeft volgens hen geen realistisch beeld. Deze conclusies liggen niet in de lijn der verwachting van bestaand perceptieonderzoek bij etnische minderheden (De Ridder, 2010 en Clycq et al., 2005). Daaruit kwam een aantal wensen van etnische minderheden naar voren over hoe zij zichzelf graag in de media afgebeeld zouden zien: niet als homogene groep, als onderdeel van de samenleving en in dialoog met de autochtone Belgische bevolking. Kenmerken die objectief gezien als zodanig terug te vinden zijn in *De school van Lukaku*.

Een verklaring voor deze afwijkende resultaten kan de keuze voor de eerste aflevering zijn, waarmee de makers mogelijk de toon van het programma wilden zetten door te focussen op de culturele verschillen. Leerlingen worden in deze aflevering thuis met hun familie getoond en in de klas en voor de webcam is het onderwerp van discussie 'nationaliteit'. In de aflevering met het thema *liefde* zouden de deelnemers misschien meer overeenkomsten dan verschillen kunnen ervaren op het gebied van verschillende culturen.

Het is daarentegen ook mogelijk dat de deelnemers zich niet bewust zijn van de positieve uitzonderingen die worden getoond. Zo vormt Romelu Lukaku als jongere van allochtone afkomst een uitzondering in de media door zijn voetbaltalent, perfecte tweetaligheid en zijn bijzonder positieve imago in België. Uit de literatuur is echter bekend dat wanneer etnische minderheden positief in de media komen, het vaak gaat om atleten (Crombez, 1996). Dit zou kunnen verklaren waarom dit gegeven de deelnemers niet is opgevallen.

In het programma worden leerlingen steeds thuis, op school of in hun vrije tijd getoond. Hoewel de deelnemers deze context als cliché betitelen, zou het tonen van allochtone jongeren in een compleet autochtone omgeving opgevat kunnen worden als assimilatie of een verloochening van de culturele identiteit. Aan de hand van dit programma is deze hypothese echter niet te onderzoeken.

Of de conclusies uit ons onderzoek op zichzelf staan of op grotere schaal bijval krijgen kan in de toekomst uit onderzoek blijken. In de volgende paragraaf geven we suggesties voor vervolgonderzoek op het gebied van perceptieonderzoek bij jongeren van etnische minderheden.

Methodologisch laat ons onderzoek enkele tekortkomingen zien die in de toekomst te ondervangen zijn. Ten eerste is de mening van de meeste focusgroepdeelnemers slechts gebaseerd op het zien van één aflevering. Hoewel dit een aflevering was die een goede weergave was van de gehele serie, doet men er in de toekomst beter aan alle afleveringen te laten zien voorafgaand aan de focusgroepdiscussie. Een dergelijk onderzoek zou een algemener beeld van het programma laten zien. Mogelijk zou longitudinaal onderzoek, waarbij in de loop van de tijd op verschillende tijdstippen metingen plaatsvinden bij de individuele deelnemers, een andere perceptie weergeven.

Ook wat betreft de praktische uitvoering is het kwantitatieve onderzoek voor verbetering vatbaar. Het klassikaal laten invullen van enquêtes zou mogelijk de oorzaak kunnen zijn van de vele onbeantwoorde vragen, waardoor totaalscores op onderdelen niet nauwkeurig berekend konden worden. Wanneer de enquête digitaal afgenomen zou worden, kan dit probleem verholpen worden door een functie te creëren die voortgang van de enquête belemmert wanneer vragen niet worden ingevuld. Ook het antwoorden door tussen beide antwoorden in een kruis te zetten of het aankruisen van beide vragen, wordt zo onmogelijk gemaakt.

Vanwege de lage respons op het programma is er verder voor gekozen de resultaten van de focusgroepdeelnemers samen te nemen met die van de overige respondenten. De score van deze groep kan echter beïnvloed zijn doordat zij na het zien van het programma daarover bevraagd zijn en de mening van hun klasgenoten hebben gehoord. In vervolgonderzoek met een hogere respons dient dit met het oog op een meer betrouwbaar resultaat vermeden te worden.

Inhoudelijk hebben wij ons onderzoek afgebakend door alleen de perceptie van etnische minderheden te onderzoeken. In het onderzoek van Bonfadelli (Bonfadelli et al., 2007) bijvoorbeeld, is ook de autochtone meerderheid in het land bevraagd. Daarnaast namen behalve jongeren ook hun ouders deel aan het onderzoek. De toevoegingen van deze twee groepen zou ook dit onderzoek kunnen verrijken, en wel op twee vlakken. Ten eerste zou informatie over de ouders het kijkgedrag van de jongeren kunnen verklaren. Ten tweede is het interessant de hypothese van de jongeren te toetsen, namelijk dat het programma *De school van Lukaku* niet zou bijdragen aan een positief imago van allochtone jongeren of de

multiculturele samenleving.

Daarnaast werd in dit onderzoek mediabezit en overig mediagebruik niet bevraagd. Deze data zouden meer inzicht kunnen geven in de lage respons op het programma en de mening van respondenten over de beeldvorming van allochtone jongeren in de media.

De gebrekkige respons op het programma in dit onderzoek heeft er ook voor gezorgd dat de samenhang met de culturele oriëntatie, de mening over de multiculturele samenleving en de beeldvorming van allochtonen in de media lastig weer te geven is. In de toekomst zou er met grootschaliger onderzoek beter bekeken kunnen worden of bijvoorbeeld kijkers van het programma meer op België georiënteerd zijn of een positiever beeld hebben van allochtonen in de media. Ook zou dan onderzocht kunnen worden of er verschillen te ontdekken zijn tussen de etnische minderheden, wat betreft hun mening over allochtonen in de media. Dit onderscheid werd tot nog toe niet in Vlaams onderzoek gemaakt.

Maar zelfs na deze verbeteringen kunnen er nog geen conclusies getrokken worden waarbij er een oorzaak-gevolgrelatie aangewezen wordt. Zelfs in een experimentele onderzoeksopzet waarbij er perceptiemetingen plaatsvinden na het zien van afleveringen, zijn er nog te veel externe factoren die de perceptie kunnen beïnvloeden om er een eenduidige conclusie over te kunnen trekken.

7. Literatuurlijst

7.1 Secundaire bronnen

Aguirre, P. de, Riebbels, G., Saeys, F. & Staes, L. (1996). Anders gekeken? Een exploratief onderzoek naar het mediagedrag van Turkse en Marokkaanse jongeren en volwassenen. In: d'Haenens, L. & Saeys, F. (1996), *Media en multiculturalisme in Vlaanderen* (p. 40-57). Gent: Academia Press.

Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de & Kalmijn, M. (2007). *Basisboek Enquêteren. Handleiding voor het maken van een vragenlijst en het voorbereiden en afnemen van enquêtes*. Groningen: Wolters Noordhoff.

Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de & Teunissen, J. (2005). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek* (2e geheel herziene druk). Groningen: Wolters Noordhoff.

Bauwel, S. van, Damme, E. van en Verstraeten, H. (2010). *Diverse mediawerelden. Hedendaagse reflecties gebaseerd op het onderzoek van Frida Saeys*. Gent: Academia Press.

Bonfadelli, H., Bucher, P. en Piga, A. (2007). Use of old and new media by ethnic minority youth in Europe with a special emphasis on Switzerland. *Communications* ,32, 141-170.

Clycq, N., Timmerman, C., en Michielsens, M. (2005). Allochtone nieuwszoekers: Gebruik en evaluatie van televisieprogramma's en –zenders door jongvolwassen allochtonen. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, Vol. 33, No.2, 146-161.

Coppens, T. (1998). *Focusgroepen*. Een overzicht. Gebaseerd op Morgan, D. & Krueger, R. (Eds.) (1998). *The Focus Group Kit*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Crombez, B. (1996). Media en allochtonen: een literatuurstudie. In d' Haenens, L., & Saeys, F. (Eds). *Media en Multiculturalisme in Vlaanderen* (pp. 6-16) Gent: Academia Press.

Devroe, I. *Gekleurd nieuws? De voorstelling van etnische minderheden in het nieuws in Vlaanderen*, 2007, Gent,

<http://biblio.ugent.be/input/download?func=downloadFile&fileOld=483963>

Devroe, I., Driessens, O. en Verstraeten, H. (2010). 'Minority report: Ethnic minorities' diasporic news consumption and new reading. In Bauwel, S. van, Damme, E. van en Verstraeten, H. (2010). *Diverse mediawerelden. Hedendaagse reflecties gebaseerd op het onderzoek van Frida Saeys*. Gent: Academia Press.

Dijk, T.A. van, (2000). New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach. In Cottle, S. *Ethnic minorities and the media. Changing cultural boundaries*. Buckingham/Philadelphia: Open university press.

Fujioka, Y. (2005). Black Media Images as a Perceived Threat to African American Ethnical Identity: Coping Responses, Perceived Public Perception and Attitudes towards Affirmative Action. *Journal of Broadcasting and Electronic Media* 49 (4), 450-467.

Hall, S. (2001). The whites of their eyes. Racist ideologies and the media. In Jaworski, A., & Coupland, N. *The discourse reader. Second edition*. London/ New York: Routledge.

d'Haenens, L., & Ogan, C. (2007). Introduction to the Special Issue. *Communications* 32, 137-140.

d'Haenens, L., & Peeters, A.L. (2005). Bridging or bonding? Relationships between integration and media use among ethnic minorities in the Netherlands. *Communications* 30, Vol.2, 201-231.

d'Haenens, L., Summeren, L van., Kokhuis M. en Beentjes, J.W.J. (2002). Ownership and use of 'old' and 'new' media among ethnic minority youth in the Netherlands. The role of the ethno-cultural position. *Communications*, Vol.27, Issue 3, 365-393.

Ridder, K. de (2010). *De witte media. Of waarom 'allochtonen' altijd slecht nieuws zijn*. Tielt: Lannoo.

Schakenbos, E., & Marsman, G. (1988). Migranten en media. Een literatuurstudie naar trends in het mediagebruik van etnische minderheden in West-Europese landen. Nijmegen: Masusa.

Servaes, J., & Schakenbos, E. (1989). De rol van de media bij beeldvorming over etnische

minderheden. In *Cultuur en Migratie 2: Migranten in de media* (pp. 7-29). Brussel: Cultuur en Migratie.

Sinardet, D., & Mortelmans, D.(2006). Between Al- Jazeera and CNN. Indicators of ethnic media-use by Belgian ethnic minority youth. *Communications* 31, 425-445.

Sutter, W. de & Saeys, F. (1996). Bezit en gebruik van audio-visuele media bij allochtone populaties. Een onderzoek uitgevoerd bij Gentse scholieren. In d' Haenens, L. & Saeys, F. (Eds). *Media en Multiculturalisme in Vlaanderen* (pp. 59-88). Gent: Academia Press.

Staes, L. (1996). Berichtgeving over allochtonen en aanverwante thema's in de Vlaamse pers. In d'Haenens, L., & Saeys, F. (eds.), *Media en multiculturalisme in Vlaanderen* (pp. 90-106). Gent: Academia Press

Vergeer, M. (2000). *Een gekleurde blik op de wereld. Een studie naar de relatie tussen blootstelling aan media en opvattingen over etnische minderheden*, proefschrift Nijmegen, http://dare.ubn.kun.nl/bitstream/2066/19140/1/19140_geklblopd.pdf

7.2 Niet-wetenschappelijke bronnen

www.diversiteit.be (Centrum voor gelijke kansen en discriminatie), geraadpleegd op 10-03-2011.

<http://knackfocus.rnews.be/nl/entertainment/tv/testbeeld/recensie-de-school-van-Lukaku/article-1194809082854.htm>, geraadpleegd op 15-05-2011.

<http://www.kruispuntmi.be/thema.aspx?id=5513> (Kruispunt Migratie- Integratie), geraadpleegd op 13-04-2011.

http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=DMF20100830_118, geraadpleegd op 15-05-2011.

www.statbel.fgov.be, (ADSEI, Algemene Directie Cijfers en Statistiek en Economische Informatie in België), geraadpleegd op 07-03-2011.

www.vandale.nl, geraadpleegd op 06-03-2011.

<http://www.vrt.be/nieuws/2010/11/streefcijfers-voor-diversiteit>, geraadpleegd op 15-05-2011

8. Bijlagen

Enquête

Deze enquête gaat over het televisieprogramma *'De school van Lukaku'* en de media. We willen graag onderzoeken wat jongeren met een andere culturele achtergrond dan de Belgische van het programma vinden. Verder willen we nog iets weten over jou, je dagelijks leven en je mening over de Belgische media en de multiculturele samenleving.

De enquête zal ongeveer 10 minuten duren. Lees de vragen steeds goed en vul alle vragen in. Meestal kun je een vakje aankruisen, als er puntjes staan moet je daar zelf iets schrijven.

Er zijn geen goede of foute antwoorden. Denk niet te lang na, meestal is het eerste antwoord dat in je opkomt ok. Deze vragenlijst is anoniem.

1. Eerst willen we iets over jou zelf weten:					
1.1 Geslacht:	Man ☐	Vrouw ☐			
1.2 Opleiding:	KSO ☐	BSO ☐	TSO ☐	ASO ☐	
1.3 Leeftijd:	15 ☐	16 ☐	17 ☐	18 ☐	19 ☐
1.4 Taal die je thuis spreekt:	Nederlands ☐	Frans ☐	Andere, namelijk:		
1.5 Geboorteland moeder:	België ☐	Anders dan België, namelijk:			
1.6 Geboorteland vader:	België ☐	Anders dan België, namelijk:			
2. Nu willen we iets weten over televisie kijken. Geef voor elke zender aan hoe vaak je ernaar kijkt:					

	Nooit	Eén dag per week	Enkele dagen per week	Elke dag
2.1 VRT (Eén, Canvas, Ketnet, Sporza)	☐	☐	☐	☐
2.2 VMMA (VTM, VTMKzoom, 2BE, Vitaya, Vitaliteit, JIM)	☐	☐	☐	☐
2.3 RTBF (La Une, La Deux, La Trois)	☐	☐	☐	☐
2.4 RTL (RTL TV1, Club RTL, Plug RTL)	☐	☐	☐	☐
2.5 TV Brussel (regionaal)	☐	☐	☐	☐
2.6 Télé Bruxelles (regionaal)	☐	☐	☐	☐
2.7 VT4 en VijfTV	☐	☐	☐	☐
2.8 MTV (MTV Vlaanderen, TMF Vlaanderen, Nickelodeon)	☐	☐	☐	☐
2.9 AB3 en AB4	☐	☐	☐	☐
2.10 ARTE	☐	☐	☐	☐
2.11 Andere Nederlands- en/of Franstalige zenders, namelijk:	☐	☐	☐	☐
2.12 Anderstalige zenders dan Nederlands- of Franstalige, namelijk:	☐	☐	☐	☐

3. Het televisieprogramma <i>De school van Lukaku</i> werd in de zomer van 2010 op de VRT uitgezonden. Het programma bestond uit tien afleveringen, waarbij elke keer één thema centraal stond. Het programma ging over het leven van jongeren op een secundaire school in Anderlecht. Anderlecht-voetballer Lukaku zat ook op deze school, daarom heet het programma zo. Nu willen we graag jouw mening weten over het programma.					
3.1 Hoeveel afleveringen van het programma heb je gezien?	Geen ☐ (Ga verder met vraag 3.2)	1 ☐ (Ga verder met vraag 3.3)	2-4 ☐ (Ga verder met vraag 3.3)	5-9 ☐ (Ga verder met vraag 3.3)	Alle ☐ (Ga verder met vraag 3.3)
3.2 Heb je wel eens van het programma gehoord?	Ja ☐ (Ga verder met vraag 3.4)		Nee ☐ (Ga verder met vraag 4.1)		
3.3 Welk(e) thema('s) heb je gezien?	☐ Brussel ☐ Geloof ☐ Discipline ☐ Familie ☐ Liefde		☐ Onveiligheid ☐ Vrije tijd ☐ Geld ☐ De toekomst ☐ Het jaar van Lukaku		
Ga verder met de volgende stellingen over het programma <i>De school van Lukaku</i>. Geef telkens aan of je het eens of oneens bent met de stellingen. Let op! In sommige vragen staat <u>niet</u> of <u>geen</u>, lees de stellingen dus goed!					
	Helemaal oneens	Eerder oneens	Niet eens, niet oneens	Eerder eens	Helemaal eens
3.4 Ik kan me identificeren met de personen in het programma.	☐	☐	☐	☐	☐
3.5 De thema's die per aflevering aan bod komen zijn interessant.	☐	☐	☐	☐	☐

3.6 De personen die in het programma gevolgd worden, zijn divers (wat betreft afkomst, geloof, bezigheden etc.).	☐	☐	☐	☐	☐
3.7 Het programma geeft <u>geen</u> geloofwaardig beeld van jongeren in Brussel.	☐	☐	☐	☐	☐
3.8 Het programma geeft een positief beeld van allochtone jongeren.	☐	☐	☐	☐	☐
3.9 Het programma geeft een positief beeld van een multiculturele samenleving.	☐	☐	☐	☐	☐
3.10 Romelu Lukaku is in het programma <u>niet</u> belangrijker dan de andere leerlingen.	☐	☐	☐	☐	☐
3.11 Het programma geeft een positiever beeld van allochtone jongeren dan andere televisieprogramma's.	☐	☐	☐	☐	☐

4. De volgende vragen gaan over de multiculturele samenleving. Je kunt steeds alleen antwoorden met 'eens' of 'oneens'. Denk niet te lang na, er zijn geen foute antwoorden.

	Eens	Oneens
4.1 Als iemand naar België immigrereert, moet hij/zij zich aanpassen.	☐	☐
4.2 Mensen afkomstig uit verschillende landen die in België wonen, zijn interessant.	☐	☐

4.3 Belgische mensen kunnen iets leren van immigranten.	☐	☐
4.4 Het is niet erg dat niet iedereen hetzelfde is; ook Belgische mensen zijn verschillend.	☐	☐
4.5 Als Belgische mensen en immigranten elkaar respecteren, zouden er geen problemen zijn.	☐	☐

5. Deze stellingen gaan over jouw dagelijks leven en je 'culturele afkomst'. Met culturele afkomst bedoelen we het land waar je vandaan komt, of waar je ouders vandaan komen. Als dit meerdere landen zijn, kies dan de afkomst waarmee jij je het meest verbonden voelt. Je kunt alleen kiezen tussen 'eens' of 'oneens'.

	Eens	Oneens
5.1 Met mijn vrienden en/of collega's spreek ik meestal Frans.	☐	☐
5.2 Met mijn vrienden en/of collega's spreek ik meestal Nederlands.	☐	☐
5.3 Mijn Frans is (heel of redelijk) goed.	☐	☐
5.4 Mijn Nederlands is (heel of redelijk) goed.	☐	☐
5.5 Het grootste deel van mijn vrienden heeft een Belgische culturele afkomst.	☐	☐
5.6 Ik ben lid van een Belgische club/vereniging.	☐	☐
5.7 Ik voel me comfortabel in België.	☐	☐

5.8 Ik voel me onderdeel van België.	☐	☐
5.9 Ik vind het belangrijk om op de hoogte te zijn van wat er in België gebeurt.	☐	☐
5.10 Mijn familielevens is hetzelfde als dat van jongeren met een Belgische culturele afkomst.	☐	☐
5.11 Het grootste deel van mijn vrienden komt uit het land van mijn culturele afkomst.	☐	☐
	Eens	Oneens
5.12 De taal van mijn culturele afkomst spreek ik (heel of redelijk) goed.	☐	☐
5.13 Met mijn vrienden en/of collega's spreek ik meestal de taal van mijn culturele afkomst.	☐	☐
5.14 Ik ben geen lid van een Belgische club/ vereniging.	☐	☐
5.15 Ik voel me meer op mijn gemak met mensen van dezelfde culturele afkomst als ik.	☐	☐
5.16 In België voel ik me vaak buitengesloten.	☐	☐
5.17 Ik vind het belangrijk om op de hoogte te zijn van wat er gebeurt in mijn land	☐	☐

van afkomst.					
5.18 Ik voel me geen echt Belg.	☐	☐			
6. Dit is de laatste vraag. Die gaat over mensen van allochtone afkomst in de media.					
	Heel negatief	Eerder negatief	Niet positief, niet negatief	Eerder positief	Heel positief
6.1 Hoe worden volgens jou mensen van allochtone afkomst meestal in de media afgebeeld?	☐	☐	☐	☐	☐
Dit is het einde van de enquête. Mocht je nog opmerkingen hebben, dan mag je die hieronder schrijven. Bedankt voor je medewerking! 					